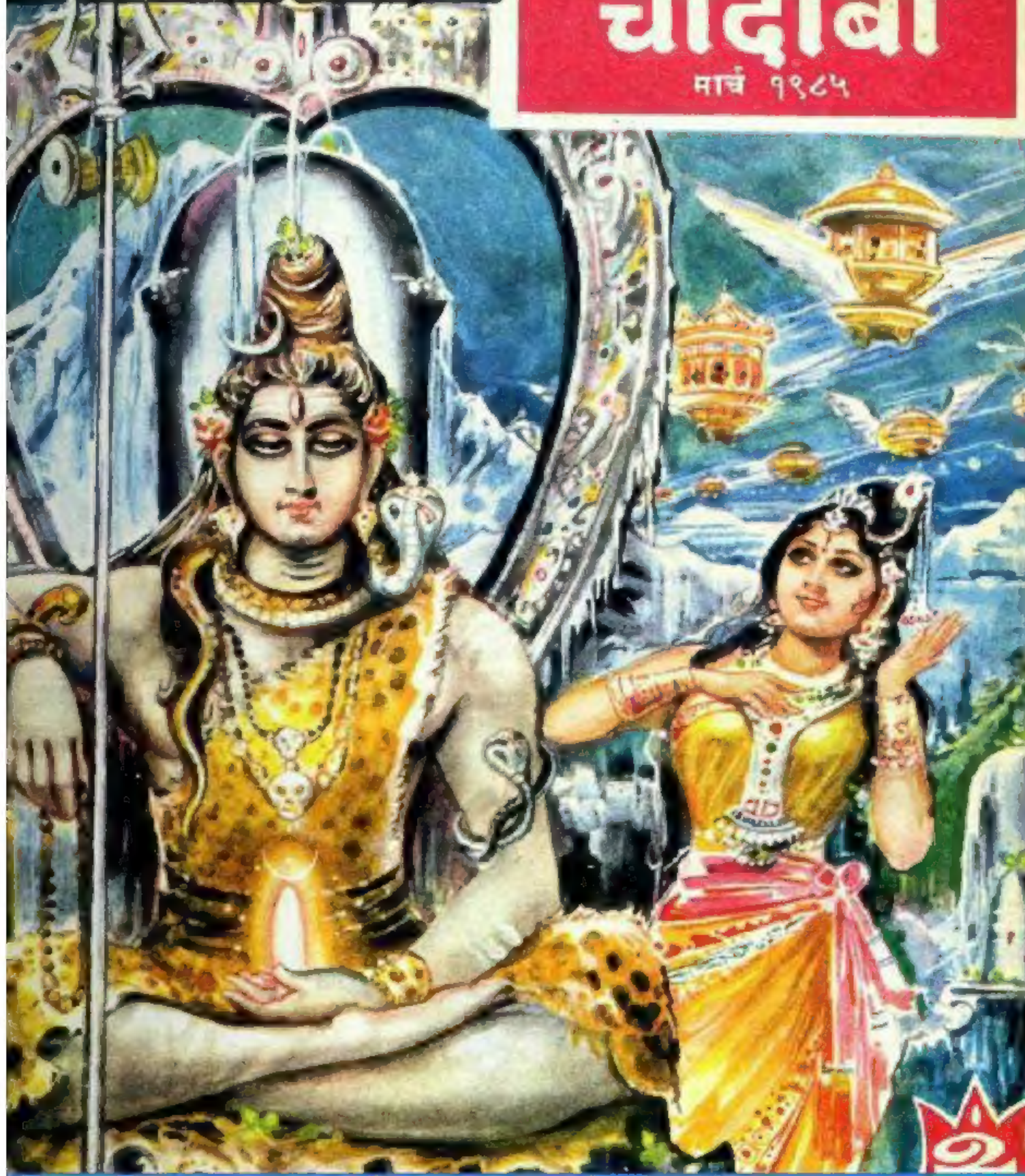

चांदोबा

मार्च १९८५

गंगाप्रसादना बागेतून सुद्धा बरीच निळकट होवू लागली. त्यात उगवलेला भाजीपाला, फुले, फळे खोड्यादेखताच निळकी जात: परंतु त्यानमरोबर अग्रत्यक्ष-रिखा स्वच्छता समोर एक कठीण समस्या रानी राहिली.

गंगाप्रसादच्या शेजारी सोमनाथ नावाचा एक नवीन भाडेंकर रहान्यास आला. तो बुघाचा व्यापार करित होता. त्याच्याकडे वीसएक बकऱ्या होत्या. बकऱ्यांना तो काय खायला घालत होता याहीत नाही पण त्याची नजर मात्र गंगाप्रसादच्या बागेकडे होती. बकऱ्या डोळा लुकलून बागेत फिरत नासवुस करित व पाला साजत निघून नात. जगा बागेची प्राणपिक्षा वास्तव काळजी घेतली. ती नासमुस झालेली गंगाप्रसादना पाहिली नाही. त्यामुळे त्यांनी आपल्या तिन्ही मुलांना बोलावून झाडीपाळीने बागेवर पहारा देण्यास सांगितले. परंतु मुलांनी बागाचे म्हणणे दुगाऊन लावले.

त्यामुळे हुतास होऊन त्यांनी बागेच्या बारी बाजूला कुंपण बांधले. परंतु त्यातूनही केव्हा केव्हा बकऱ्या सात घुसत. तेव्हा गंगाप्रसादनी कांठपाचे कुंपण घाले व बागेच्या आत जायच्या वाटेवर एक लाकडाचे शार करून घेतले व त्याला कडी घातली.

हा उपत्य थोडे दिवस जांगला उपयोधी पडला. परंतु त्या हुशार बकऱ्यांनी आपल्या शिनामी दार उघडून आत येण्यास सुरवात केली.

शेवटी नाईलाजाने गंगाप्रसादने आपला शेजारी सोमनाथ यांच्याकडे श्रापली तक्रार करित. सांगितले—“अहो नावावाहेव, तुम्ही कथा तऱ्हेनी तरी आपल्या बकऱ्या सांभाळा.”

“बारे वा बारे, हे जाण आहे! पुढी तीन मुले जेथे साड्या बकऱ्यावर डाळत ठेवू शकत नाहीत. तेथे बऱपडा मी काय सांभाळू शकणार खरी मोष्ट तर अशी आहे. ह्या नावांत तुम्ही सोडलात तर कोणी माझ्या बकऱ्यांविषयी तक्रार केली नाही.” सोमनाथ म्हणाला.

गंगाप्रसादना त्याच्या बोलण्यात खरे पण दिसून आला. त्यानी बागेच्या दारापुढे तीन फूट जोळ एक लह्या छगला व त्याला पोलाकार सळ्या बसवल्या की, त्यावर बकऱ्यांना कातून येणे शक्य होणार नाही. व बागेत मनाप्राप्ते बकऱ्या शिणार नाहीत.

काही दिवस वेळे, गंगाप्रसादला वाटले की, आता आपल्या पाठीमागची बकऱ्यांची कटकट गेली. परंतु एक दिवस एका बकरीने जळाजीने दारातून सळ्यांवर

पाव व ठेवताच उडी मारली. तीचा बरोबर त्या शेवटच्या सळीत पाय बडकला व तीची दयनिय अवस्था झाली. ते पाहून सहन न होऊन गंगाप्रसादने बकरीला उचलले व दारा बाहेर नेऊन सोडले. परंतु बकरीला त्याचे काहीच वाटके नाही तिने पुन्हा दुसऱ्या दिवशी तशीच उडी मारून बागेत प्रवेश केला.

बकरी मस्त झाडाची पाने खात होती. तेव्हा गंगाप्रसाद बाहेर झाले. त्या झाडाची पाने खाणाऱ्या बकरीकडे काही हालचाल केल्या शिवाय निश्चलपणे पहात राहिले. पण तेवढ्यात गंगाप्रसादची तिन्ही मुले तेथे आली. व त्यानी बावचर्द वाटून

मुलांनाबळीत जास्त काळजी आहे जागली.

गंगाप्रसादच्या घरा भोवताली मोठे बाकार होते. ती जेव्हा कामकाज सोडून घरात राहू लागला. तेव्हापासून त्याने आवासात भाजीपाला फळफळावळ लावण्यास सुरवात केली. काहीदिवसांतच घराच्या खोवताली बाग फळाफुलांनी रचली. भाजीपाला भरपूर येऊ लागला. झाडांना लक्षपाती घालायला गंगाप्रसादची मुले अजिबात मदत करीत नसत. परंतु उलट आपल्या वडीलांची टिबळ करित. म्हणत असत की—“म्हासारपणी सुद्धा पैसा कमावण्याची हात गुटत नाही ना!”

वडीलांना विचारले-“बाबूजी, आपल्या प्राणापेक्षा श्रिय असलेल्या बागेत बकरी बरत आहे. आणि तुम्ही सात उभे केसे आहात? स्वतःच्या मेहुनतीवर पाणी पडल्यामुळे उदास झाला आहात का?”

गंगाप्रसाद सान खोलावीत गप्प बसले. व नंतर म्हणाले-“धरे, बरू दे रे। मी तर बाग त्या बकरी करोताच लावली आहे. तिच्या खाण्यामुळे पाझी पापे तरी बुतली जातील. त्या बरोबर मला बोडे पुण्य पण मिळेल.

तिन्ही मुलांनी आश्चर्यचकित होऊन विचारले-“तुम्ही काय म्हणालात आम्हांला समजले नाही?”

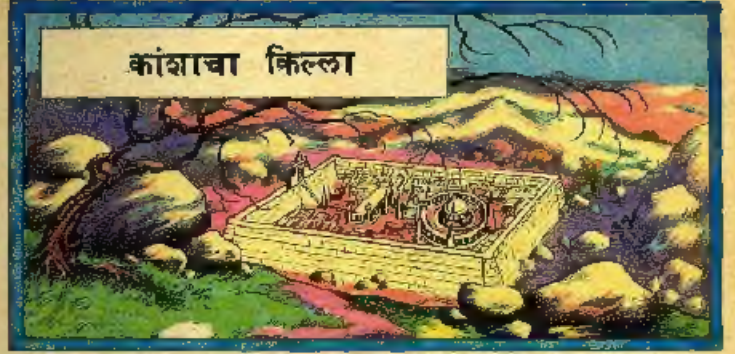
“आपल्या स्वतःच्या खाण्याकरीता ही बकरी तिन फूट लांब उडी मारून झाली आहे. तुम्हासारक्या बाळशी कामचाम न करणाऱ्यांचे पालनपोषण करून मी पापाचा भागिदार होत आहे. ते ह्या मेहुनत करून साधला झालेहवा बकरीला खाऊन देऊन ते पाप तरी बुतले जाईल. आज

राहून मी माझी सारी संपत्ती इस्टेट अक्षालाच देणार आहे की, जो इमानदारीने कष्ट अंगमेहुनत करतो.” गंगाप्रसादने आपल्या मनातली गोष्ट सांगितली.

गंगाप्रसादचे बोलणे ऐकून रवांची तिन्ही मुले शरमिचि झाली. मनांत म्हणू लागली स्वतःचे सान प्राप्त करण्याकरीता बकरी मेहुनत करणे तेवढी मेहुनत बाक्य आपल्या खाण्याकरीता सुद्धा करीत नाही. आता बकरीवर दया देऊन वडीलांनी तिला बागेत बसून दिले तसे पवित्रपाळात एखादा चोर किंवा चरिबाने केलेले कष्ट पाहून आपले वडील सारी संपत्ती त्यांना दान करून टाकतील.”

सशा तऱ्हेची भीती वाटू लागल्या बरोबर त्या तिन्ही मुलांनी आपला आळशीपणा सोडून वडीलांच्या बागम्याप्रमाणे कष्ट करण्यास व वडीलना उद्योगधंद्यात हातभार लावण्यास सुरुवात केली व आपल्या वडीलांना संतुष्ट केले.

कांशाचा किल्ला

[३]

[दुर्जनको मेल्या पाहून सुबाहू नाराज्य एक खेवक ताबडतोड हा समाचार त्यांना मुलांना वंदवर्मा झाला वैण्याकरीता घोडेघावळन निघाला. तऱ्हात त्याच्यावर हुत्वा करून खंकिंतुच्या जवूचरांनी त्याचा घोडा मारून टाकला. तेवढ्यात काही मगाची घेतलेले कामवासी त्याच्या दुष्टीपक्षाने माले मंतर.....]

सुबाहू अणभर निश्चल राहीला, तो असा विचार करून भयभीत झाला की, आता आपले मरण जवळ आले,

आपल्या बहाराजांचा हा समाचार वीरपुरुला पोहोचून अण आपल्यावर काहीही संकट कोसळले असते तरी हरकत नव्हती, परंतु अशा परिस्थितीत आपले मरण राज्याकरीता विनाशास तक्कीस कारणीभूत होईल. तो विचारमग्न झाला.

अण ऐकाच्या कृपेने ह्या घोडेस्वारांना चुकवून आपण खर पळालो तर खाले होईल!

“अरे जे, तू कोण आहेस? बोलत का नाहीस?” असे म्हणत एक घोडेस्वार त्याच्याजवळ आला. व त्याचे केस पकडून त्याची पान खेचू लागला.

तेवढ्यात या मावकऱ्यांच्या पैकी एक जण जोराल खोरडत म्हणाला-“अरेरे विचारा,

जसे म्हणत तो घोडेस्वार टांच माऊन पुढे निघून गेला.

"हा कसला गुप्तचर! ह्याच्या अंगात तर भाव सुद्धा नाही आणि ह्याच्या कपड्यांच्या ह्या विषया... आणि ह्याचा कुरूप चेहरा! कोणी शरीर पिडा वाटते आहे." अरे, तू भापले शरीर सुद्धा ओकून घेतले नाहीस का? आणि हातास कांठी सुद्धा मजबूत ये वर." असे म्हणत दुसऱ्या घोडेस्वारांनी त्यांची मजा उडवली.

"दुजूर, पट्टाहातील रहाणाऱ्या भित्ते, अस्वळ ह्यांना पावरदयाकरीता" मुवाहुने कटकपास उत्तर देत म्हटले.

मुवाहुने असे म्हणताना घोडेस्वारांच्या बरोबर गर्दीतले इतर पाहकरी लोक सुद्धा पोटभरून हसू लागले. त्यातील एकूण उधवासाने त्याला विवचत म्हणाला- "अरे, तू कसला भिकारी आहेस. तुझ्यातर जमिनी-वर एक पाऊल सुद्धा बवरासारखे ठेवण्या इतकी शक्ति नाही. तशा अवस्थेत तू चित्यांना बांधला कसा पावरून सोडणार?"

"सरकार, एक माकरीचा तुकडा टाका. मग पहा माझा पराक्रम! इथे एक आठवड्यापासून मी पाणी पिऊन जगतो आहे" मुवाहु म्हणाला.

ह्या गोष्टीवर घोडेस्वारांनी मुलंका केले. घोडेस्वारांच्या सरदारांनी आपल्या

जवाबाला एकनिष्ठ करून सांगितले-

"तुम्हां सर्वांना तामळतोब राखडटिलावर पोहोचायला पाहिजे. तेथे तुम्हांला आवश्यक ती राखण देण्यात येतील, तकाळच्या आत तिरपुर आपल्या कबजात आले पाहिजे" नंतर त्याने मोठ्या आवाजात घोषणा करीत म्हटले "बहाराज सर्वेकेतुचा जय असो!" असे म्हणत सर्वजण निघून गेले.

तो घोडेस्वार गेल्यानंतर काहीजण मुवाहुजवळ आले व त्यानी त्याला घेरले त्यातील एकानी जिज्ञासेने विचारले- "अरे बाबा, तू जव दिसायला तरण नाहीस! तुझे हातपाय पण चापले वाहेत अशास्वित्तीत तुला दारोवर मटकून निक मागायची वेळ का आली?"

"हेच रहस्य जाणव्याकरीता मी पांच वर्षांपाहून ह्या पट्टाहातील गुप्तची सेवा करीत होतो. परंतु आजपर्यंत माझ्यावर त्यांचा भयंरुह झाला नाही. एका तासापूर्वी ते माझ्यावर प्रसन्न झाले. व मगाली बोललेल्या तुम्हां लोकांकडे हात दाखवित म्हणाले-"आज पहाटेच्या आत तुम्हा पाठीमागची भिनीची पिडा सुटेल आणि तुमच्या पाठीमागे जे लोक येतील त्यांची पण साडेसाती सुटेल. त्यामुळे हे पहा, समोर ज्या मद्याकी दिसतास तेथे ताबडतोब जा" असे त्याने मला सांगितले.

त्यामुळे चाईगडवडीने मी बहाराजून उतरून तुम्हां लोकांजवळ येऊन पोहोचलो." मुवाहु म्हणाला.

मुवाहुने सांगितलेली गोष्ट ऐकताच बारीबाजुनी त्याला घेरलेले लोक आश्चर्य-चकित झाले. त्यांच्या तोंडून आवाजही फुटला नाही. काहीवेळांनी ते म्हणाले- "अनेक लोकांच्या तोंडी सुद्धा ताम्ही त्या महापुरुषांच्या संवची ऐकलेले आहे. परंतु आजपर्यंत आम्ही कोणीही त्यांचा पाहिले नाही. आज पहाटेच्या आत आम्ही लोक वीरपुरवर हल्ला करण ते काबिज करून कुठणार आहेत. ते महापुरुष तर सर्वज्ञानी असणार तेव्हां आम्ही

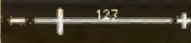
ह्या भिकार्याला मास वेळ नका. जसे वाटते की, तो भुक्तहामेने अर्धमेल झालेला त्याची बाचा बंद पडली असावी. ते ऐकताच मुवाहु थोडा अस्वस्थ झाला. त्याला वाटले की भिकार्याने ढोंग करणे म्हणजे काही मुश्किल नाही." तो दिसव ही होता तसाच.

"बाबा भिकार्यावर दया करा. एक माकरीचा तुकडा द्या." असे म्हणत मुवाहुने- घोडेस्वारांच्या पुढे दिशवानेपणे हात पसरले आणि मोडयला दाखवले.

"छी: छी: हि काय कटकट रे. ती असा विचार केला की हा कोणी गुप्तचर असावा तर हा निघाला भिकारी."

Fullscreen

127

11 / 68

करणारा हल्ला त्यांना जाणीवातूनच माहित झाला असावा. आता आमचा विजय नक्कीच! चला, चला, आपल्याला लवकरच जायला पाहिजे."

असे म्हणत काही लोक गावाच्या दिशेने निघून गेले. व सुबाहुकरीला खाण्यापिण्याकरीता फळे-दुध घेऊन आले. सुबाहुने संतोषाने ते सर्व स्वातले. त्यानंतर त्यातील लोकांनी त्यांच्यासमोर पांगले कपडे ठेऊन त्याला ते बदलाबपास सांगितले. सुबाहुने सुखा मगल विचार केला की, पांगले कपडे धारण केल्यावर त्यातील आपल्याला ओळखणारा जरी एखादा निघाला! तर सगळ्यांच्यात असा विचार करीत त्याने सर्वांकडे प्रेमाने पहात म्हटले-

"प्रियजनों, मी आपला कृतज्ञ आहे. परंतु गोष्ट अशी आहे की, मी आता हे नवीन कपडे घातले तर, माझ्या मुक्या आज्ञा मोडल्यासारखे होईल. माझ्या घरीराळा पास देणारा जो खानी आहे. त्याचा सकाळच्या आत नायनाट होईल. त्यानंतर मी नवीन कपडे धारण करेन."

सुबाहुच्या म्हणण्याला सगळ्यांनी संमती दर्शवली व काही लोक "जव...." असे म्हणत घोषणा करू लागले. हे शब्द सर्वत्र घुमले इतरांनी सुबाहुकडे वळत म्हटले व आपले नांव नाही सांगितलेस. आम्हांचा कळायला पाहिजे!"

माझे नांव....माझे नांव.... असे म्हणत सुबाहु अडथळत म्हणाला-"माझ्या आई

वडीलांनी जे नाव दिले त्याच्याशी आता काय संबंध आजपर्यंत मी साडेसातीचा शिकारी बनलो. त्याने माझा छळ झाला. मुक्याच्या आदेशाने आज तर माझा पिच्छा सुटणार आहे...." असे सुबाहु म्हणू लागला. तेवढ्यात जमावातील एक माणूस झटवयात म्हणाला आजपासून आपल्या सर्वांची हानीची पिडा सुटणार आहे. त्यामुळे आम्ही तुझे नांव "शनिमर्दन" ठेवतो. "शनिमर्दना चा जय असो" अशा घोषणेनी सर्व आकाश दुमडुमले.

त्यानंतर सर्व लोक मशालीकड उजेडात वाढ काढीत राक्षस टेकडीकडे निघाले. सुबाहुच्या बरोबर नाकणामा लोकांच्या बोलण्यावरून त्याला समजले की, हे

सर्वजण दारिद्र्याने गांजलेले आहेत व सर्पकैतूने त्यांना वन-वार्माण्या लोभाने स्वतःकडे लुचले आहे व त्या जालसेने प्रेरीत होऊन ते वीरपूरवर हल्ला करायला निघाले आहेत.

मला वीरपूरच्या संघी काही माहीत नाही. काय वीरपूरचा राजा सूर्यवंशी जनतेचे घोषण करणारा आहे? सुबाहुने गर्दीतल्या एका माणसास विचारले.

ते ऐकून तो हसू लागला-"ह्या राजांकडून असा कोणता राजा आहे की, तो जनतेचे घोषण करत नाही." तसे आम्ही सूर्यवंशीच्या बाबतीत पाहीतगार नाहीत. परंतु सर्पकैतुसारखा माणूस ह्या जंगल बोकलपारून त्याला समजले की, हे

Fullscreen

127

X

◀

⌂

▶

15 / 68

त्यावर अजिबात हिंसा रडणार नाही. सुबाहुला असे वाटू लागले की, ह्या भोळ्याभावड्या सामवासियांमोर आपण कसेही समजाऊन सांगितले तरी त्याचा उपयोग जाता होणार नाही. त्या लोकांच्या दृष्टीला सर्व राजे एकासारखेच ह्या लोकांना एकच भाडोती की, कुसऱ्यांनी आपल्याला कुडले की, आपण त्यांचा लुटायलाच पाहिजे. ही त्यांची मीती,

पोरबाहेळाने सर्व लोक राक्षस टंकडीच्या जवळ पोहोचले, तेव्हा पर्यंत मुकळ लोक तेथे जमा झालेले होते. त्यातील बहुतेकांच्या हातात जळत्या मशाली होत्या. त्यांना सर्वांना सैनिक एका भोळीत उभे करीत होते. सुबाहु-नरोवर आलेल्या लोकांना पण तसेच उभे केले गेले.

नंतर त्या बलाचा नेता पुढे येऊ म्हणाला—“जवळ महापुर व वयाडू राजा सर्पकेतु ह्यांच्या मधलीमुळे आपण सर्व आज दारिद्र्याच्या जंभाळातून मुक्त होणार आहोत. परंतु आता आख्या पुढे एक मोठे संकट उभे राहीले आहे. ते म्हणजे वीरपुर राज्यात प्रवेश कसा करावया? नगरदाराच्या द्वारवाऱ्यांना दगा देऊन नगराचे प्रवेश द्वार उघडले तर आपल्याला आत जायला कोणी अडवणार

वाही. त्याकरीता आपल्या पैकी कांमर लोकांनी इथम दाराजवळ पोहोचले पाहिजे व तेथे हाहाकार माजवून बोळयाने आतंवात करीत आत वृसले पाहिजे, असे काही सर्पकेतुचे सैनिकच बांवावर हुल्ला करून लुटपार करीत असल्यासारखे. म्हणजे ही आवाज ऐकून द्वारवाऱ्याक शारे उघडतील तेव्हा वंची सापडताच बाजूने आमचे नामतीकांच्या वेवारील सैनीक आत घुसतील. नंतर तुम्ही मनाला येईल तसे शहर लुटले तरी चालेल व वेळ येताच आपल्याला अशा मोठ्या जायला पाहिजेत

“महाराज यशोवर्धनचा जय असो” तेव्हा आमचे सैनिक अशा अमास पडतील की, महाराजा यशोवर्धनचे तुम्ही समर्थक आहात व आपल्यावर ते हुल्ला करणार नाहीत. बाकीच्या लोकांवर हुल्ला करून त्यांना माकून टाकतील पण लुटत ठेवा की, कोणीही सर्पकेतुचे नाव तोंडातून काढायचे नाही” असे त्या नेत्याने सर्व जमावातील लोकांना सांगितले.

बलप्रमुख आपले दोळे संपन्न नाही. बल जमावामधून जोर जोरात ध्वनी उमटू लागला—“महाराज, यशोवर्धनचा जय असो! सुबाहुला जेव्हा हे सर्व समजले की, वीर पुरवर कवजा मिळविण्याकरीता

केवढे यशस्वी रचले जात आहे. ते पाहून तो आयचर्यचकित झाला. व मनात विचार कसू लागला की, ह्या लोकांच्या नजरा धुकून कसेही वीरपुरनगरात प्रवेश केला पाहिजे. म्हणजे बंडवर्माचा बेटून सर्व धविस्वर त्याला सांगला येईल. परंतु सर्वांच्या डोळ्यांत धुळी होऊन कसे निसरायचे?”

सुबाहु बसा विचारमग्न झाला बाही तोच भाणसांना बोळका वेगाने पुढे जाऊ लागला. सुबाहुला समजले की, त्यातील साधारण गोवाळ केलेले वरेच सर्पकेतुचे सैनिक आहेत. सर्वांत प्रथम जाणाऱ्या शंकर सैनिकांच्यात सुबाहु जाऊन मिळाला.

तेव्हा वीरपुरला लुटण्याकरीता आपण कशाला जायला पाहिजे. असे केले तर सर्पकेतुला आपण मदत केल्यासारखे सिद्ध होईल ना!

तेव्हा त्याचे बोळने ऐकून आपलीच जाण्याच लोक त्यांना येऊन मिळाले सुबाहुने सांगितले ते ऐकून सर्वजण खदखदून हसू लागले. सरी मोष्ट अशी आहे. आम्ही सर्पकेतुला मदत करण्याच्या धराटाने जात नाही. त्यांनी आम्हाला वीरपुरवर चाल करून लुटण्याच्या कापी मदत करण्याचे आश्वासन दिले आहे. आम्ही जे लुटून जाणू त्यावर आमचाच हक्क सिद्ध होईल. सर्पकेतु व त्याच्या साथीदारांचा

Fullscreen

127

18 / 68

पहाता पाहता ते नगरदारापाशी येऊन पोहोचले. तेवढ्यात त्यालीन बरेच जण आतंस्वरात किंकाड्या फोडून ओरडू लागले की, "प्रभो, दार उघडा सर्पेंकेतुचे सैनिक बापत्या गावावर हल्ला करून घेत आहेत. आम्हाला सर्वांना बळकट आहे. व जेतेंचा छळ करीत आहेत. राजाकडून आम्हांला ताबाडतोय मवत पाहिजे," लवकर दार उघडा.

द्वाररक्षकांना समजना की, दार उघडावे किंवा नाही, तेवढ्यात माणसी कांही लोकांचा सोंगाट एक येऊ लागला—"प्रभो, आम्ही लोक महाराजा भुवेंवर्मांचा गरज आलो आहोत! आम्हांला सर्वांना त्यांना भेटण्याची संधी वा."

असे म्हणताच नगराचे प्रवेशद्वार रक्षकांनी उघडले. व संधी मिळताच साधारण नागरीकांचा पोवाडा केसले सैनिक आत घुसले व द्वारपासकांवर हल्ला करू लागले. काही लोकांना मारून टाकून बाकींना बंदी केले. सर्व जेतेंमध्ये

हलकसोळ पावला व सर्वेच पावकळ तुक झाली.

मुवाहुने निमिषाभांत एका हांगेत उडी मारून बिसटून जायचा प्रयत्न केला. परंतु तेवढ्यात पाठीमागून डाळघाचा आवाज ऐकू आला व कोणीतरी बोलले— "तो कोण पुढे पालला आहे रे! मवनी एकदमच जात जायचे आहे. त्याला पकडा."

मुवाहुने सर्पेंकेतुचे सैनिक मागे पावून जात ओरडू लागले—"बाज, पळून जाऊ नको बाज."

मुवाहुने यत्नांत निश्चय केला की, आला जणभ्यामरण्याकडे कक्ष न वेता प्रथम कसेही करून राजमंडळात शिरायला पाहिजे म्हणून तो झटज्यात पळला व त्याने बापली तलवार बाहेर काढली. व समोरची येईल त्याला तलवारीने वार करू लागला व वेळ येताच पळून तो राजमंडळाच्या बाजूने पळून जाऊ लागला. (क्रमशः)

अंध-विश्वास

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही.

तो मुद्दो साबाजबळ गेला. प्रेत लांघावर काढून घेतले आणि नेहमी प्रमाणे शीन होऊन स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हा प्रेतात बसलेला नेताळ त्याला म्हणाला—"राजन्! ह्या मध्य-रात्रीच्या वेळी हे अतोनात जे धम तू करीत आहेस. ह्या पाठीमागे काही गुढ शक्ति काम करीत असावी. अशी शंका माझ्या मनात घेत आहे. नाहीतर ही अत्यंत साहसी पराक्रमी व प्रेम करणारी व्यक्ति आपल्या मनातल्या सान्या इच्छांची पूर्ती करू शकत नाही. त्याच्या इच्छेमध्ये बांधा बालगारी वाणशी एक बाह्य शक्ति त्याला मदत करीत असावी. ह्याचे उदाहरण म्हणून तुला मी एक निवासर नावाच्या शत्रु व्यापार करणाऱ्या व्यापाराची गोष्ट सांगतो लक्ष देऊन

नेवाच्या गोष्टी

एक." असे सांगून वेत्ताळ गोष्ट सांगू लागला.

विद्याधर व्यापारी थोड्या किमती वस्तु विदेशी जहाजांभट्टारे नेऊन विकत असे. ह्या व्यापारामध्ये त्याने लांबी रूपये कमावले होते. परंतु एकदा कर्मधर्म-संयोगाने त्याच्या व्यापाराला शालबोट लागले व त्याचे खूप नुकसान झाले. समुद्री लुटारुंनी त्याच्या जहाजावर हल्ला करून सर्व माल लुटून नेला.

ही घटना ऐकल्या बरोबर विद्याधरचा एक मित्र त्याचे सात्त्विक करीण्याकरीता घरी आला. व त्याचा हात हातात बर्फून बराच वेळ एकटक त्याच्या बोटकाडे पहात

राहिला. व म्हणाला—"मित्रा, तू हि पोवळे बंदरवलेली अंगठी केव्हा केलीस ?

"मी थोड्या दिवसांपूर्वीच केली. पण असे कां विचारतोस ? मला बाटले की काहीतरी खास कारणाकरीता तू मला ह्या धन विचारत आहेस ?" विद्याधर म्हणाला.

"हे सांग, तू काही वस्थाने बनविली तर ताहीस ना ! ह्या बातली तर आपले भाव्य उजळेल म्हणून बनविलीस का ? सहज मनांत असेल."

मित्राने विचारले. मी तथा कारणाने तर अजिबात बनविली नाही. तू तर अशा वेळेस मला धोर घाबला पाहिजेच, तर मला काहीतरी गोष्टी सांगून फितवतेस, यन्ना पोवळे नांगले घाबले म्हणून मी अंगठी बनविली."

विद्याधर म्हणाला.

ह्या रत्नाच्या कारणामुळेच तुला व्यापारात नुकसान झाले. ही गोष्ट मात्र ध्यानात घे. असे म्हणत त्याचा मित्र तेथून निघून गेला.

मित्राच्या तोंडून ते ऐकल्या बरोबर त्याच्या यमाची चळविलेक होऊ लागली. त्याला त्याची मंका खरी खाटू लागली. त्याने आपल्या माहितीसल्या प्रतिष्ठीत लोककाडे त्या पोवळ्या विषयी चौकशी केली. त्या सर्वांनी पण एकसाथ तेच उत्तर

देत म्हटले—"विद्याधर, प्रत्येक माणसाला कोणते नां कोवते तरी रत्न लाभदायक वसते. ही गोष्ट विदीतच आहे."

जाता विद्याधरला त्या गोष्टीची भीती निर्माण झाली. शेजार गांवी हिरे बसविणारा व्यापारी सोमशेखर हातात होता. तो हिरे पण विकत असे. त्याला माहीत होते की, कोणते रत्न कोणत्या माणसाला बर जाणेल. तेच रत्न तो त्याला विकत असे. हे समजल्यावर विद्याधर त्याला भेटावयास गेला.

सोमशेखरने त्याचे सोलणे शांतपणे ऐकले नंतर त्याने त्याच्या बोट्यातली पोवळ्याची अंगठी काढून त्यातले पोवळे एकाडल्याराने कुशलतेने बाहेर काढले व समोर असलेल्या टोपणीत ठेकून दिले. नंतर त्याने विद्याधरचे नांव गोच वक्षत्र घरी विचारले व बोट्यावर आंकडे मोकरीत बाजूला ठेवलेली एक डबी हातात घेऊन उघडली.

त्या डबीतून निळ्या रंगाचे एक रत्न बाहेर काढले. व विद्याधरच्या अंगठीतल्या पोवळ्याच्या आगी ते बसवले व ती अंगठी त्याने त्याच्या हातात देत म्हटले—"हे उत्तम प्रतिचे रत्न आहे. हे तुम्ही नेतूमी नारक अकडा. ह्या रत्नाचा प्रभाव

ह्याची किंमत ही भारी नाही. आपल्या सांगण्यावरून मला समजले की, व्यापारात आपल्याला खूप नुकसान झाले आहे. त्यामुळे मी ह्या रत्नाचे फक्त मुल्य एक हजार सुवर्ण मुद्राच लावत आहे."

विद्याधर मुकाट्याने खिशातल्या एक हजार मुद्रा सोमशेखरच्या हातावर ठेऊन घरी निघून गेला.

थोड्या दिवसांनी विद्याधर सोमशेखरच्या दुकानी आला. त्याला पहाताच सोमशेखरने विचारले—"सांग ! निळेच्या प्रभावा आपल्यावर कसा पडला आहे."

"माझ्यात काहीही फरक पडला नाही.

सोसायि लागले आहे." विद्याधर म्हणाला. "खरे! खरे सांग! व्यापारात किती व कसे नुकसान झाले." सोमशेखरने विचारले. विद्याधर उदासपणे म्हणाला—"काय सांगू! मी खाल भरून जी चारी जहाजे पाठविली होती. त्यातले एक वादळात सापडून बळत गेले. नुकसानाचा हिशोब केला तर पन्नास लाख मुद्रा होतील."

त्यावर हसत सोमशेखर म्हणाला—"होका जसा अर्थ की, जाकीनी दिन जहाजे सुरक्षित किनाऱ्याला लागली. होय ना?"

"होय हो! विद्याधर म्हणाला."

मी जे मिळे रत्न आपल्याला दिले होते. त्याचाच हा प्रभाव आहे. त्याने

बापले हितच झाले. ह्या गोष्टीवर तर तुम्ही अविश्वास करू नका. की, बापली तिन जहाजे नुकसण किनाऱ्यावर लागली. तर ह्याने काय कारण होऊ शकते ही गोष्ट साफ आहे की, ह्या मिळेचाच हा प्रभाव आहे. नाहीतर चारी जहाजे बुडून गेली असती. न वाता पयंत आपण भिकारी बनला असतात." सोमशेखरने समजावत म्हटले.

ह्यावर गुपचुप विद्याधरने ती अंगठी काढून सोमशेखरच्या हातात ठेवली.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला—

"राजा, जेव्हा शंका ह्या गोष्टीवरून माझ्या मनात उठल्या माहेत. अंगठीतल्या रत्नामुळे विद्याधरची तीन जहाजे समुद्रात न बुडता वाचली. ही गोष्ट सोमशेखरने विद्याधरला स्पष्ट सांगितली. तर असे वाटते की, विद्याधरने ती सोष्ट ममजून घेतली नाही. ह्या कारणांमुळे भविष्यात व्यापारावर भयंकर नुकसान होण्याची शक्यता आहे. विद्याधरने केवळ आपल्या अज्ञानामेच ती अंगठी सोमशेखरच्या हातात काढून दिली ना? या शंकेने समाधान करू नका. उत्तर याहीच असूनही मी दिले नाहीतर तरी परीषात माहीतच आहे तुम्हाला की, याची शंका राकड होऊन पुढ्याच काळावर खोळू लागलीच."

ह्यावर विद्याधर म्हणाला—

"विद्याधरने हीशेसातर गोष्टी बसवलेली अंगठी करून घेतली होती. ती त्यानेचही हे आपण नकलता की, कितीक लोक अंध-विश्वास ठेवतात की, कोणत्या रत्नाची कोणता परीषात होतो. परंतु त्या रत्नांमध्ये कोणत्यातरी बलीकिक जमिंत जगातच त्या माणसावर होऊ शकतात. असा विश्वास विद्याधरच्या मित्राने त्याच्यामधे निर्माण केला. समुद्रामध्ये वावळ उठणे हे स्वाभाविक आहे. त्यामुळे त्यानेच समुद्रात असणाऱ्या जहाजात सापडून बुडणे शक्य आहे. काही जहाजे वावळ वाऱ्याने आघोषात किनाऱ्याला जाऊन पण लागतात."

परंतु सोमशेखर एक समजुतदार होनार होता. तो एक गोष्ट छान जाणून होता की, अंगठीच बसवलेल्या रत्नाच्या प्रभावामेच त्याच्यावर विश्वास ठेऊन अनेक लोक येतात. त्याने आपल्या चालाखीने विद्याधरवर आपला विश्वास बसवला हे

सांगून की, तुमी तीन जहाजे तर ह्या अंगठीच्या प्रभावामेच वाचली ह्याकडे त्या सोनाराचा स्वार्थविषयाचा पत्ता लागतो. त्याने पुढे जसे सांगूनही मिळेच्या ऐवजी दुसरा खडा दिला असता की, भविष्य काळात ह्या खडपाच्या प्रभावाने मी भिकारी होऊ शकतील खरे तर ह्या गोष्टीचा विश्वास विद्याधरचा मित्र ह्याने पोळळ्याची अंगठी पहात म्हटले म्हणून त्याचा त्याच्यावर विश्वास बसू लागला, व अंधविश्वासावर तो जगू लागला. त्याचा आत्मविश्वास नाहीसा होऊ लागला.

जर असा तऱ्हेने वास्तविकता माळून अंधविश्वासावर जगू लागलो तर, अनेक अनर्थना बळी पडणे लागले. हे जाणून त्याने हातातील अंगठी काढून सोमशेखरच्या हातात देऊन टाकली. परंतु त्याने हे आपल्या ज्ञानाने केले नाही."

असा तऱ्हेने राजाने मीन भंड होण्याच वेताळ प्रतासह माहिता झाला आणि साडाला जाऊन खोबळू लागला. (कल्पित)

व्यवहार कुशलता

भद्रबोल नावाचे गुरूजी गोष्टी सांगणारे भद्रबोलांची हिंदूच उरथ व धर्म ह्यांविषयी सरळ साध्या भाषेत अर्थ साधून ठिकठिकाणी फिरत असत त्यांच्या बरोबर त्यांचे कंकण व लोहक नावाचे दोन शिष्य सुद्धा होते. स्थापारपणामुळे गुरूजी नहमी आचारी पबत. अशा वेळेस त्यांच्याकडून गोष्टी सांगण्याचे काम होत नसे म्हणून ते कंकणला गोष्टी सांगण्याचे काम सोपवत

त्यामुळे ही गोष्ट लोहकच्या मनात नहमी छटकस् असे त्याला त्याच्या गुरूजी एकदा सुद्धा गोष्ट सांगण्यास सांगितले नाही

तेव्हा एकदा लोहकने भद्रबोलना विचारले—“गुरूजी! तुम्ही मला जन्तेशमोर धर्मशास्त्रा संबंधी ज्ञान देण्याची एकदा सुद्धा संधी दिली नाहीत म्हणजे ह्याचा

अर्थ मसा होतो की, धर्मशास्त्रा संबंधी साध ज्ञान अपूर्ण आहे. होय ना? किवा आपल्या सेवेत माझ्याकडून काही कमी केल जात. किवा कंकण व शास्त्रातील आपल्या मनात काही भेदभाव जसावा कुभा करून सांगा म्हणजे माझी चुक मला सुधारता येईल.

भद्रबोल मद हसत म्हणाले— तुला धर्मशास्त्रा संबंधी खूप ज्ञान आहे परंतु सारी गोष्ट अशी आहे की तुला कंकण पेक्षा थोडे जास्तच ज्ञान प्राप्त आहे

गुरूच्या शोरी आपले कौतुक एकून लाहकला खूप आनंद झाला भद्रबोल थोडे थांबत म्हणाले—‘सर्व साधारण जन्तेच्या मनांमध्ये कळण्या लायन असा सुलभ शैलीचे धर्मशास्त्र संबंधी ज्ञान प्राप्त करून दिले पाहिजे. नाहीतर ते त्याचा उलट

वर्ग करून आपल्या इच्छे विरुद्ध काहीही करू शकतील. माझ्या विचाराने तर तु एक आपणकारच नाही तर व्यापका जास्त एक प्रवृत्ता व व्यापका बनून लोकप्रिय होशील’

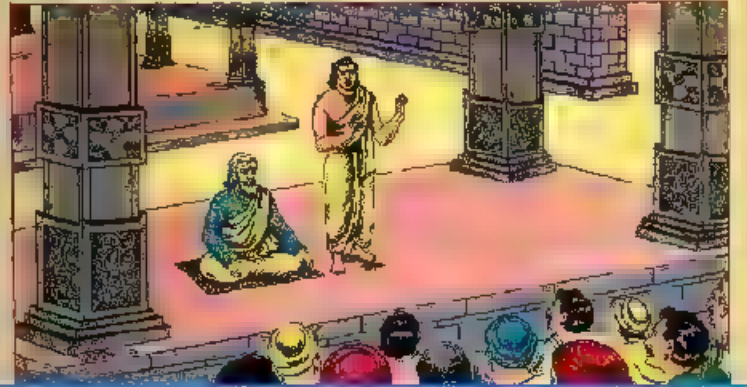
लोहक त्रिज होत म्हणाला—“आचार्य! यका एकदा सुद्धा संधी न देता माझ्यावद्दल आपण कधी कल्पना केलीह. ह्याचेच मी दुर्भाग्य समजतो.”

भद्रबोल थोडा थांबत म्हणाला—“ठिक आहे! तुझ्या मनामध्ये जरैसमज उत्पन्न झाला आहे. तेव्हा तों दूर करण्याकरीता की एक संधी तुला देतो. आज रात्री मला सिरपुरच्या शहराच्या देवळात नाही तर बाकी सारी जमता सुद्धा त्याच्या व्याख्यात वावयाचे आहे. माझ्या जागी तु

भाषण कर त्याकरीता तू तयार हो”

गुरूजी सांगितलेले एकून लोहक अतिशय प्रसन्न झाला. त्या दिवशी रात्री शिवालयत सर्व ग्रामवासियांच्या समोर उभे राहून त्याने भाषण जावपास सुरवात केली सर्वात प्रथम त्याने—“वनमूलमिदमम्” नावाच्या सुवाचन अनेक उदाहरणे देऊन विवेचन केले

त्याने असे सांगितले जिवन जगावया घन हेच एक मुख्य असत नाही ह्याच्या समर्थना करीता त्याने अनेक उदाहरणे दिली. एक तास निघून गेला तरी त्याचे भाषण चालूच होते भद्रबोलच मला सिरपुरच्या शहराच्या देवळात नाही तर बाकी सारी जमता सुद्धा त्याच्या व्याख्यात वावयाचे आहे. माझ्या जागी तु

थोड्या वेळाने लोहक क्षणचर दाबला व लोकांना उद्देशून म्हणाला- 'आता पर्यंत मी कम सांगितले ते तुम्हांला समजले असेलच की, धन व ज्ञान अचूक आपण सगळ्याच गोष्टी विकत घेऊ शकत नाही."

"होय होय आपणाला ज्ञान समजले!" असे म्हणून लोहकाने आपले भाषण थांबविले. त्या दृष्टीने सर्वजण उभे राहून दाढ्या नाचवू लागले.

परंतु लोहकने दिकडे दुर्लक्ष करीत जास्तच कुपळ उल्लासाने धावले भ्रमण देणं सुरू केले काय आगण घन येऊन थानर विकत घेऊ शकतो? घेणाऱ्याची व प्रेमाची किंमत काय शकतो?" नंतर त्याने पुढच्या ओळीत इससल्या एका मुलाला जवळ बोलावले व म्हटले- 'बघा, जर तुला ही एक संपत्ती रुपये दिली व तुझ्या आई वडीलांची तुच्छता कर सांगितली तर तू काय तसे करशील?"

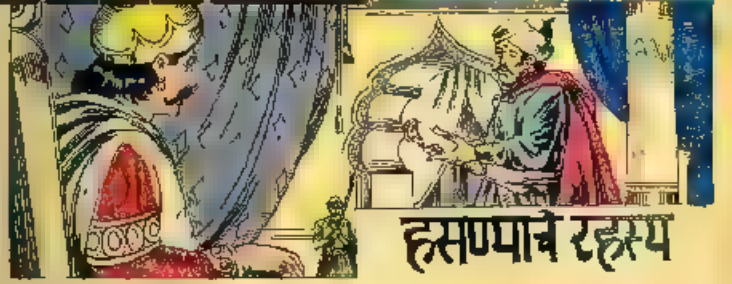
तो प्रश्न विचारताच तो मुलगा आश्चर्यचकित झाला व बोललेल्या सारला इकडे

निकडे पाहू लागला. एवढ्यात त्याच्या शेजारी बसलेला माणूस उठून चला म्हणाला- "मला जर काझ्या मामाचा निरस्तार करावयास सांगितल्यात तर काही कठीण काम होणार नाही. तर त्या व्हल तुम्ही सला कितो पैसे द्याल?"

सर्व लोक फिवी फिवी हसू लागले एक एक करून उठून बाळ लांगलं

समजिले 'त्याच्या आचार्यर थापडत म्हणाले "तुला आता तरी समजले ना! कि अज्ञानपार्वत भाषण देण्याची संधी तुला का नाही दिली?" वू तर आस्तेच ज्ञान ग्रहण केले आहेस हि भाष्य करी आहे परंतु तुला व्यवहार लोकांना कटाक्षवाणा होतं मी तुझ्या व्यवहाराच्या बाबतीत जो अबाज लावला होता तो बरोबर होता चुक नव्हता?"

लोहक पुढचा कोणतेच उत्तर देऊ शकला नाही त्याने मुकाट्याने मान हलविली ज्ञानांतर त्याने फिरून काहीही भाषण देण्याचे नाव आणले नाही

भोजपुरी व गजपुरी हि एकमेकांना लागून बसलेली राज्ये होती. दोन, चार पिढ्यांपासून त्या दोन्ही राज्यात वैर निर्माण झाले होते. परंतु दोन्ही राज्यांमध्ये भाषिक व सैनिक दृष्टीने समान शक्तिशाली होती.

हळूहळू गजपुरी राज्य सैनिकांच्या दृष्टीने दुबळे होऊ लागले त्यावेळी गजपुरीवर राजा चंद्रसेन राज्य करीत होता त्याची भोजपुरीकडून हुण्ढ्याच्या लढाईच्या संकटाचा विचार केला

भोजपुरीचा राजा शिवसेन ह्याला एक विवाह सोय मूर्खता होता. गजपुरीच्या राजा चंद्रसेनला रत्नमंजरी नावाची सुंदर कन्या होती. राजा चंद्रसेनने विचार केला की, आपल्या मुलीचा शिवसेन राजाच्या मुलाबरोबर विवाह लावून दिला तर हे संकट टळण्यास मदत होईल

अशा प्रकारे विचार करून राजा चंद्रसेनने आपल्या दूताकरवी असा संदेश पाठविला की शास्त्रा मुलीकरीता मी आपल्यामुलाशी संबध जोडत आहे. परंतु त्यापूर्वीच शिवसेनचा मुलगा प्रसन्न ह्याने रत्नमंजरीच्या अनुपम सौंदर्याविषयी बरेच ऐकले होते व त्याला मनमत्तासून तिच्याशीच विवाह व्हावा असे वाटत होते हि गोष्ट समजताच प्रसन्नच्या वडीलांनी रत्नमंजरीच्या वडीलांना आपला होकार कळविला.

विवाहपूर्व साऱ्या गोष्टी सोलण्यासाठी त्यांनी राजा चंद्रसेनला आपल्या राज्यात निमंत्रित केले व त्याला भोजपुरीच्या राज्याची जय्यत सवारी केली. त्या मैत्रमंजरीच्या त्याने चंद्रसेन बरोबर त्याची मायको जयन्तीदेवी व मुलगी रत्नमंजरी हीलापण बोलावले. भोजपुरीचा राजादासी अनेक

पदार्थ झळीत होत्या त्याच वेळस एक माळती नावाची दासी वाढता वाढता हंसत सुटली. ते हसणे पाहून सर्वजण विस्मयाने बघू लागले प्रत्येक व्यक्तीच्या पाठीमागं हसण्याचे एकच कारण होते

शिवसेनराजाले आपल्या बायकोजवळ बसे पोषीत केले होते कि, चंद्रसेन राजाने आपल्याला हुंडा व भेट म्हणून काय काय गोष्टी दिल्या पाहिजेत त्यामुळे हे कारण बसावे म्हणून ती हसली असावी की आपल्या राजाकडे इतकी घतदोलत संपत्ती असून बुद्धा हा इतका लोभी का?'

शिवसेन राज्याच्या बायकोला वेगळेच हसण्याचे कारण वाटले म्हणून सीने

मनातील गोष्ट इतर बायकांपासून गुप्त राखली.

चंद्रसेनला तिच्या हसण्याचे वेगळेच कारण वाटले त्याला वाटले तीला आपण लढाईत बराबित होऊ ह्यामुळे आपण मुलीचा सवय जोडला असावा असे समजून हसू आले असावे तसे वाटून त्याचा चेहरा कोमजून गेला

चंद्रसेनची बायको तेव्ही डोववाळा करण सारीत असे, आज गवदवीत ती लावायचा विसरली त्यामुळेच दासी हसली असेल असे तिला वाटले.

रत्नमंजरीला वाटल व तिन तिघ कटाक्षान प्रसन्नकडे पाहिले बहुतेक ह्या कारणामुळेच दासी हसली असावी असा तिचा समज झाला. हे समजून ती आश्चर्य करू लागली व मान खाली घातली

आता प्रसन्नच्या आश्चर्याचे कारण वेगळेच होते. तो राजकुमारीशी एकांतान बोलण्याकरीता संधी पहाव होता. व आपल्या एका भिन्नकरवी ती निरोप तिला पाठवणार होता. ते समजून तर ती दासी हसली नसेल ना? असा विचाराने ती आश्चर्यचकीत झाला

राजा शिवसेनचा खोरी सुषम अत्यंत चाणाक्ष होता त्यान एक गोष्ट जाणली की, जे जे भोजन करीत होते. त्याच्यात

नमकीव काहीतरी बदल झाला असावा. त्याने विचार केला की, दासीच्या हसण्याचे कारण प्रत्येकजण आपापल्या मनांत अर्थ लावून मन व्यक्त करून घेत आहेत.

बोड्यावेळाले भोजन संपले. सुषमने माळतीला आपल्याजवळ बोळावून विचारले—'पंक्तीमध्ये तू इतकी जोर-जोरात का हसत सुटलीस ह्याचे खरे काय कारण आहे?'

सर्वांनी अशा तऱ्हेने रागायगाने पाहिले की, आपल्या कारणामुळेच माळतीला हसू आले असावे. परंतु माळती ते कारण सांगायला कांकू करू लागली

ह्यावर सुषमने समजावत म्हटले—'ऐक, माळती, तुझ्या हसण्याचे अनेक अर्थ लावून हे प्रत्येक जण दुःखी होत आहेत मी तर असा विचार करत होतो की, तू तुझ्याबाबतीतच काहीतरी विचार मनांत आणून तुंबली असावीस कारण आम्हाला सर्वांना पाहून एक साधारण दासीला हसण्याची हिंमतच बघायची

नाही त्यामुळे तूला तुझ्या हसण्याचे कारण सांगितलेच पाहिजे "

ह्यावर माळती लज्जीत झोन म्हणाली— "माझे पती बगदी विसरभोळे आहेत मी त्यांना किती दिवसांपासून सांगत आहे की, मला बोणत्यातरी नविन तऱ्हेच्या वागड्या आणा. परंतु ते रोजच विसरतात त्यामुळे आज पुन्हा मी त्यांना ह्या गोष्टीची आठवण करून दिली. व माझी जुनी एक बांगडी त्याच्या हातात घातली की ते विसरू नयेत परंतु तेव्ही प्रमाणेच ते विसरून गेले व हातातल्या बांगडीनिशीच अंतपुरात आपल्या पहान्यावर बाले ते पाहून मला हसू आवरले नाही व मी हसत सुटले" असे उत्तर देत माळतीने पहारेकरी मल्लवर्माकडे कटाक्ष टाकला

मल्लवर्माच्या हातातल्या बांगडीकडे पाहून माळतीच्या हसण्याचे कारण सर्वांना समजले अशा तऱ्हेने सर्वांचे शोकांतिरसून आले. व सर्वांना आपल्या भक्ता वाढवून जोरजोरात हसायला वेळ लागले

विश्वासघातकी

महाराष्ट्र काशी येथे राज्य करीत असता, कोविंदरावानी गुरुडांच्या राजाच्या अग्रे जन्म घोरण केला त्यावेळी पांचव्या व्यापारी दुसऱ्या देशात व्यापार करण्याच्या हेतूने जहाजात बसून निघाले परंतु मध्यसमुद्रात त्यांनी बोट बुडाले. त्यातून एकच माणूस धांवला बाकीच्या सर्व लोकांना माशांनी खाऊन टाकले. जो माणूस वाचला तो तरगत समुद्राच्या काठावर बसलल्या करबिया नावाच्या किल्ल्याला लागला. व तेथील गावात भोक मावून आपले बोट मरू लागला व आपला निर्वाह करू लागला.

त्याच्यावर बऱ्या येऊन गावातील लोकांनी त्याला अनेक वस्तु देऊ केल्या. परंतु त्या वस्तु घेण्यास तो नकार देऊन म्हणाला "हे सर्व मला कशासाठी? मला तर फक्त खाण व कपडा पाहिजे." त्यावर

लोकांनी विचार केला "अरेरे, हा कोणी महाक संपत्ती नाहीतर साधू दिसतो आहे! म्हणून त्यांनी त्याला पर्णकुटी बांधून दिली व त्याला त्यात राहून तपस्व्या करायचास सांगितली.

त्या पर्णकुटीत राहून त्यांनी आपले नाव करबिया महादुनी असे घारण केले व जन्मनेच्या मतात आपल्या बदल वादरभाव प्राप्त केला त्याची ही लोकप्रियता ऐकून राजा सुद्धा त्या महादुनीच्या दर्शनाला आला अशा प्रकारे करबियाची खेत्री प्राप्त करणाऱ्याच्या अर्पाचा राजा पंढरक आणि गुरुडांच्या राजा बोधिसदाक्ष बोधेहो होत.

एक दिवस गुरुडांच्या दरबाने घेऊन मुनीना नमस्कार केला. व त्यांच्या समोर बसत म्हणाला—"स्वामी आम्हांच्या गुरुद व सर्पाच्या मध्ये वेगळी भांडण होतात तेव्हा

सर्पाच्या ऐजजी गुरुदच जास्त मरण पावतात. त्याचा अर्थ असा होतो की, गुरुडांना सर्प पकडण्याची कला माहीत नसावी तेव्हा आम्हांनी एकच विनंती आहे की, आपण सर्पांच्याकडून ते रहस्य काढून आम्हाला सांगण्याची कृपा करावी."

करबियाने गुरुदराजाचे म्हणणे मान्य केले, तेव्हा गुरुदराजा सतुष्ट होऊन तेथून निघून गेला नंतर जेव्हा सर्पराज करबियाला भेटायला आला तेव्हा त्याने त्याला विचारले—"सर्पराज, मी असे ऐकले, असेत जेव्हा तुम्हांला पकडतात तेव्हा तेच अधिक संख्येने मरण पावतात मग ह्याचे काय कारण आहे? हे रहस्य मला सांग."

ह्यावर सर्पराज म्हणाला—"स्वामी, ह्यात एक गुपीत आहे मी जर तुम्हांला ते सांगितल तर, मी आम्हाच्या जातीतला मोठे करणारा होऊन भूत बनते. व आम्हाच्या जातीच्या विनाशाला कारण होईल. त्यामुळे कृपाकरून मला हे सांगण्याबद्दल जास्त जोर करू नका."

"काय तू माझ्यावर शका करतोस का? मी तुझ्याकडून ते रहस्य काढून घेऊन गुरुदराजाला सांगून म्हणून ह्याचे कारण हेच ना? असे कधीही होणार नाही मी केवळ कुतूहल म्हणून तुला विचारतो आहे.

जरी हे मला तू सांगितलेस तर तुम्हाला जास्तीवर कोणतीही आपत्ती कोसळणार नाही. तुर्यावर सकट येणार नाही" करबिया म्हणाला.

सर्पराजने त्याला हे रहस्य सांगण्याचे वचन दिले व तो तेथून निघून गेला. दुसऱ्या दिवशी जेव्हा रात्र सर्पराज करबियाला भेटायला आला तेव्हा त्यांनी त्या गोष्टीची वाढवण करून दिली. तेव्हा सर्पराज रात्र राहिला जेव्हा तिसऱ्या वेळेस सर्पराज त्यांना भेटायला आला तेव्हा त्यांनी सर्पराजाला विचारले—"मी, तुला तिसऱ्यावेळीही तोक प्रल विचारले ना की मोठे काय ती का नाही सांगितलेस?"

होते. व ते खाली पडून मरून जातात. जर का? ते मूलं गरुड आमचे डोकें न बरहा त्यावेळी शोपटी घेऊन हुंवेत अशायला लागले तर आम्ही गिळलेले सर्व दगड तोडांवाटे वाहेर पडतील व आमचे शरीर हलके होऊन जाईल. व अशा तऱ्हेन गरुड आम्हाला सहजतेने उठून घेऊन जाऊ शकतील हेच आमचे रहस्य आहे.

सर्पराज निघून गेल्यानंतर गरुडराजाने करंविद्याला विचारले-“महाराजा, काय तुम्ही सर्पराजाचे रहस्य विचारलेत का? ह्यावर करंविद्याने सर्पांचे रहस्य गरुडाला सांगितले.

सर्पराज सकोचाने म्हणाला-“महानुभाव, मला ह्याची भीती वाटते की, तुम्ही ते रहस्य जाणून घुसऱ्यांना सांगाले!”

“मी तुला बघून देतो मी कोणासाठी हे रहस्य सांगणार नाही” करंविद्याने आज्ञासम वेत म्हटले, त्यानंतर सर्पराजाने ते रहस्य करंविद्याला सांगत म्हटले-“आम्ही मोठे मोठे दगड गिळून आमचे शरीर जड बनवून पडून रहातो. गरुड जेव्हा आमच्यावर हल्ला करतो. तेव्हा तोड उचलून आम्ही त्याच्याबरोबर लडतो. गरुड आमचे तोंड पकडून आम्हाला उचलून उडू लागतो. आमच्या भारी वज्राने त्याच्या अंगातले त्राण नाहीसे

सर्पराजाने आपल्या जातीबद्दल भयंकर अन्याय केला आहे. आपल्या जातीचा सर्वनाश त्याने उकडा केला आहे ते रहस्य सांगितले आहे मी जाताना जाऊन ह्याला पकडतो” असे म्हणत गरुडराजाने पक्ष पावफडकत जाऊन सर्पांची शोपटी पकडली व उंच उडाला.

तोंड उलटेल लटकत असल्यामुळे सर्पांच्या शोडांतील सर्व दगड खाली पडले व चिंतेच्या स्वरात काकुळतीला येऊन म्हणाला-“अरेरे, शोपटी विनशास्य मोक्ष कारण झाली. त्या शोकेवाज, दुष्टाला महासुरी समजून मी सारे गुपित सांगितले.”

मुखा, तू आपले रहस्य सांगून त्या कपटी संन्यासावर कसाळा उखडतो? अरण हे अटळ आहे परंतु मानवाला बुद्ध्य वर म्हणजे विवेक आहे. तुझ्या हुंमतीचे कारण मी नाही किंवा ती संन्यासीही नाही परंतु तुझा मुखपणा आहे. प्रत्येक मानव-प्राण्याला त्याच्या आईवडीलांपेक्षा जास्त प्रेम कुणाचे नसते. वशा आईवडीलांना तू बापले रहस्य सांगणे बरोबर नाही अनेक भाऊ व मित्र असतात सुंदर बापको असू शकते परंतु त्या सर्वांपासून ते रहस्य दूर ठेवणारा माणूसच खऱ्या दूर ठेऊ शकतो.

“महात्मन् मला आपला उपदेश समजला. आई बापत्या मुलावर जितके

प्रेम व वात्सल्य जाणवते. तेवढेच तुम्ही माझ्यावर दाखविले” असे सर्पराजा गरुडराजाला म्हणाला.

मुले तिन प्रकारची असतात-“एक शिष्य सांभाळलेली मुलं व पशूची मुलं. तू माझा शिष्य बनला आहेस. म्हणजे माझा मुलगाच झाला आहेस. म्हणून मी तुला वीरदान देतो. जसे म्हणून शपटाने सर्पांना जमीनीवर उतरवले व आपल्या पंजातून मुक्त केले.

ह्यानंतर सर्प नागलोकात निघून गेला. गरुडराजाने आपल्या वस्तीत जाऊन गरुडांना म्हटले मी सर्पराज पडरकाळा आपला मित्र बनवले आहे परंतु मी ह्याची परिक्षा घ्यावी असे म्हणतो तो

माझ्याबद्दल कोणता आदर भाव ठेवतो?" असे म्हणत तो नगलोकात गेला व गरुडराजाने आपले पंख फडफडवून तेथे वादळ निर्माण केले. तेवढ्यात संपराजाने भराभर ब्राह्म मिळले व पडून राहून आपली शेवटी अंगावाली संपन्न फणाकाढून फुंस्कारू लागला.

त्यावर गरुडराज म्हणाला—"संपराज हे तू काय करीत आहेस? आपण तर मैत्रि केली आहे बा! आणि तू तर मला मारायला तयार झालास?"

संपराज म्हणाला—"मित्रा, विवेकशिल व्यक्ति कोणावरही विश्वास करत नाही. आणि तू तर कालपर्यंत माझा घनू होनास, तेव्हा मी कसा विश्वास करू?"

गरुडराज हसत म्हणाला "तू माझा धडा मलाच धिकवतोस? बल तर, आपण साऊन त्या भांडू संन्यायाला भेटू."

ह्यानंतर ते दोघे त्या करबियाकडे जाऊन पोहोचले व संपराजाने करबियाला विचारले 'मी तुम्ही वेषभूषा पाहून तुम्हा

महान तपस्वी समजलो व माझे गुपित तुम्हा सांगितले. ते रहस्य तू गरुडराजला सांगून माझ्याशी विश्वासघात केलास?"

मी हे काम अज्ञानाची केलं नाही तुम्ही दोघे माझे मित्र आहात. परंतु त्यामुळे गरुडराजावर माझे प्रेम जास्त आहे. म्हणून मी त्याला तुम्हे रहस्य सांगितले." करबिया म्हणाला.

"छो छो, अरे दुष्टा! तू तर सर्वस्व त्याग केले म्हणतोस तरीपण तुझे मन पक्षपात व घात्रुभाष ठेवतेच ना? तू कसला भुली म्हणवून घेतोस. तू वसाच सर्वे जवाला शोका देव आहेस ना? ह्या अपराधा करीता तुझ्या दोघांचे तर तुकडे तुकडे होऊन पडतील तुम्हा सर्वनाश होईल. अशा तऱ्हेचे करबियाला संपराजाने शपथ दिला.

मग काय! दुसऱ्याक्षणी करबियाचे डोळे फुटले. त्याच्या घातशी बरणी दुभंगली व अशा तऱ्हेने तो संन्यासी सरळ नरकात गेला.

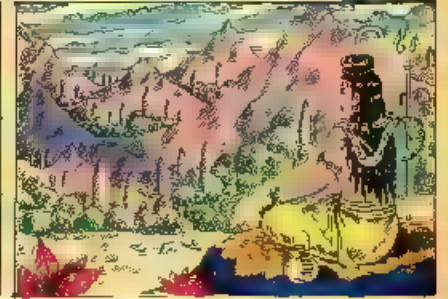

आपल्या नक्का

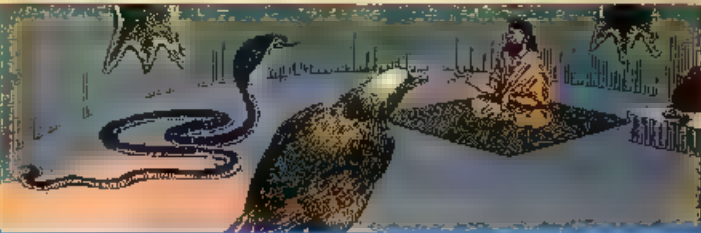
नर्मदा

नर्मदा नदीच्या संवधी एक पुराण कथा आहे. मंदान पर्वत प्रदेश हा निमगी सीदधानि जगम स्थान आहे. तिथे मानव वस्ती नाही. परंतु वेष वक्ष तिथे जल धारक जलून तेथे गवित नैसर्गिक शोभा पहावयास मिळे.

जसेच एकदा शंकर तेथे गेले असता तीर्थील निर्तेय सीदधीवर लुब्ध झाले व तेथेच ध्यानधारणेत मगल झाले. कित्येक वर्षे उलटवी परंतु शंकर तेथून हाजले नाहीत. शंकराची ती दिव्य नेत्रमुक्ती पाहून निरसंग देवता त्यांच्यावर मूस झाली.

परमात्मा शंकर शास्त्रापासून ऐका जडभूत दिव्य तेजापुन एका सुंदर कावेने रुढ आरण केले. तिने शंकराचा नमस्कार केला व आर्जना करीत म्हणले—"बाबा मना सतत माझ्या मनःप्रमाणे मानहाने यहाच्या वा वा !"

“उघास्तु” म्हणत हाकरीने संविदाद विसर. व तिथे (कोमहाची) गर्भदा हे नोककाज केसे लच्छोपासून ती अनेक कृत्यानांनी भरवल्या. पहातावर बगवेची व पाण्यावेण्या वारदळी साखी स्वच्छापूर्वक मानवाने भावळ सांगली.

कोणे विमस उभरले. भाता त्या बेवग्यांना तिथ्याही मैत्री केल्यावाचून रहवेनाचे झाले तिथ्याकडे त्रे जास्तच आकर्षित होऊ लागले परंतु त्यांची कोणाही बरोबर मैत्री करणे अथवा स्थानीय कोणाबरोबर तशी विवाह करणे गर्भदेला अजिबात आवडत नाही तिने नेहमी करताना स्वच्छेने आपले कामूष्य वास्तविषयाचा निश्चय केला.

हरीने, मोर, ससे अन्य प्राणी तिचे मेल बनले. त्यांच्या बरोबर ती संपन्न खेळू लागली व स्वताचे विमान आनंदाने घालवू लागली. तिच्या सावण्याने पर्याप्त वंदेवांची मोठा दिग्विपीत झाली.

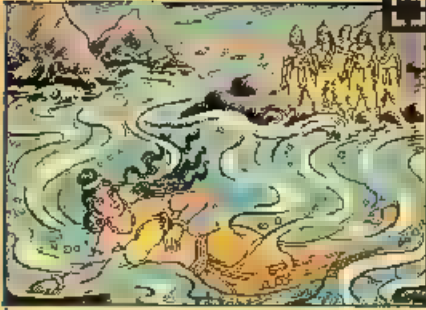
देव बाता तिचा विच्छा पुरवू लागले परंतु ती नेहमी त्यांना हट देवू सावली. हे तिचा पाठलाग करीत ती एका दोंगरावरून दुसऱ्या दोंगरावर जाऊन गेले. व त्यांच्या सावडीतून सुटे.

त्या प्रदेशास मेघारे देवदेवना तिला पाहून तिच्या सोदपावर मुख झाले ती जेव्हा झुलर व प्राण्यां घरोबर खेळू लेव्हून ते लघुन विना खेळ पहात ही जिकडे जरा विकडे ते तिचा शाळवाग करत व तिची ठेवळणी करीत.

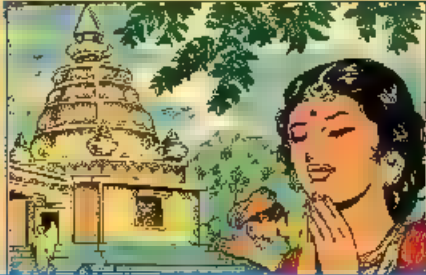
असे करता काही दिवसांनी नर्मदा एका पर्वताच्या विघरावर बसली देवांनी विचार केला की, तिला तेथे पकडणे कोणे. विचून विसा कुठेही जाला येथार नाही असे समजून ते अति उन्हाळाने पर्वत शिखरावर बसू लागले नर्मदाने एकदाच म्याख्याकडे पाहिले व पर्वताच्या वुसच्या वाजूला पहात एक क्षण निश्चय ठेवी राहिली.

दुतयाज्यात एका ज्ञानाचे रूप घेऊन ती पर्वतमालेत होती वहात लाहली येव असह्यम्य होऊन इकडे तिकडे पाहू लागले तसेच ही तसेच नदीच्या रूपाने बदलून वहातात ज्ञानाचीप्राप्त पार करीत बरेचही बंध वजळ वजळतात जाऊन पिडाची नदीची पन्थप्रदेश, महाराष्ट्र व गुजरात ह्या देशातून वहात जाते

प्राचीन काळापासून नर्मदा ही अत्यंत पवित्र नदी मानली जाते. त्या नदीच्या काठी अनेक ऋषि मुनिनी तपस्व्या केवळ भक्त लोक ह्या नदीला प्रदक्षिणा करताना घुमणे नर्मदा नदीचे जन्मस्थान अक्षरकटकच्या एका बांधापासून डोंच पर्यंत वाळा करवात व वेळून नदी पार करून दुसऱ्या बांधापासून परत अक्षरकटक पर्यंत परत येतात

अक्षरकटकच्या जवळ नर्मदादेवीने देऊळ बांधे हजारो संछेरे लोक देवीच्या दर्शना करिता देवळात येत जात असतात अशा प्रकारे ते एक महत्वाचे तिर्थक्षेत्र मानले जाते.

वसुली

देवगवत जमनीपती नावाचा सावकार रहल होता. तो एक नंबरचा कर्जुत यात्रावादी होता. शाबात त्याचा विषय तेव्हा विषत करे तेव्हा गावकरी त्याला कर्जुत लक्षापलीत संबोधत

एकदा सर्व शासक्यानी शाबात एक धर्मशाळा बांधण्याची योजना असली व वर्गणी गोळा करू लागले. सर्वेक्षा एकच विचार पडला की, लक्ष्मीपती कडून पैसा घेता मिळवावा

त्या शाबात मुक्ताच स्मार्क झालेला एक भूपती नावाचा लुण रहल होता तो मोठा हुषार व बोलण्यात पटाईत हुंसा कोणताही शोष्ट करून घेण्याबाबतीत त्याची क्वाही होती त्यामुळे गावकरी त्याला कार्यकर्ता म्हणत

एक विषत भूपती शाबातीत दोन सदस्यांना बरोबर घेऊन लक्ष्मीपतीच्या घरी पोतर व तानिस्तर घाईली सांगून वर्गणी पारितपती लक्ष्मीपतीने त्यांच्याकडे पहात म्हटले- 'वर्गणी वाहिजे ? आणि ती सुद्धा आडपलावू ? अरे, आनयघेत की कुणालाही एक पैसा वर्गणी दिली नाही तुमच्यापेक्षा पुष्कळ शहाण माझ्या घरी आले परंतु सवे रिकाम्या हातांनी परत गेले !'

हे ऐकून किलीत हसत भूपती म्हणाला- 'सद्दुष्टाय, मी त्या लोकांसारखा मूर्ख नाही मला सर्व गावकरी कार्यकर्ता म्हणतात. समोरच्या माणसात घोंघी तरी शुद्धीमत्ता व समसुलदारपणा असेल तरच की त्याच्याकडे वर्गणी मागते !'

"सध काय लक्ष्मीपतीला दकल वर्गणी देणं थाय पडले !"

बांदण्याची डिडी

विजयनगरावर कृष्णदेवराय याचा राज्य-कारभार होता. त्यावेळी एक लुटारू नेहमी राज्यातील एकेका घरी चोरी करीत असे. राजाने त्याला पकडण्याचे अनेक उपाय योजले परंतु त्याचा काही फायदा झाला नाही. राजाच्या दरबारात तेनाली राम नावाचा एक कवी होता. त्याच्या मनात त्या चोराला पकडण्याची इच्छा उत्पन्न झाली. तो गावातल्या प्रत्येक चौकात जाऊन एकच गोष्ट वोलू लागला- 'कोणता ठावूक मला अशी भीती वाटते की, तो चोर माझ घर केव्हा लुटून नेईल. माझ्या घरी तर खूप बौद्ध्यांवर संपत्ती ठेवलेली आहे.

कानोकानी ही बातमी चोराला सुद्धा समजली की, तेनाली रामच्या घरात भरपूर संपत्ती आहे. तेनाली रामला सुद्धा तेच पाहिजे होते की, ही गोष्ट ऐकून चोर आपल्या घरी चोरी करायचास

येईल व त्याला आपण मुक्तीने पकडू शकू. चोर जेव्हा आपल्या घरी येईल तेव्हा काय काय करावयाचे व कसे बोलायचे, त्या गोष्टी त्याने आपल्या बायकोला समजावून सांगितल्या.

शेवटी एके दिवशी तेनाली रामच्या घरात चोर घुसला. त्याच्या येथ्याकरीता तेनाली रोज जायण करीत होता. त्याने आपल्या घराच्या छतावर चोराच्या चालण्याचा आवाज ऐकला व ताबडतोब आपल्या बायकोला इशारा केला.

दुसऱ्या क्षणी तेनाली रामच्या बायकोने उच्च स्वरात बोलणे सुरू केले- 'अहो, मला तर खूप भीती वाटते चोर आपल्या घरी येणार नाही ना?

"अग, जा न चोरानी आपली संपत्ती नेली तर त्याच्या ओपट तुम्याकडे जाणून टाकीन" तेनाली म्हणाला.

"सो पण रोज तुम्हाला विचारीव म्हणते पण विसरूनच जाते वही ती संपत्ती तुम्ही कोठून घेऊन येता? तेनालीच्या बायकोने विचारले.

"अग, अग, जरा हळू बोलना! मी मुद्दा हे सर्व वचन चोरल्याच जाणवते."

कुठे हो चोरी करता?" बायकोने विचारले.

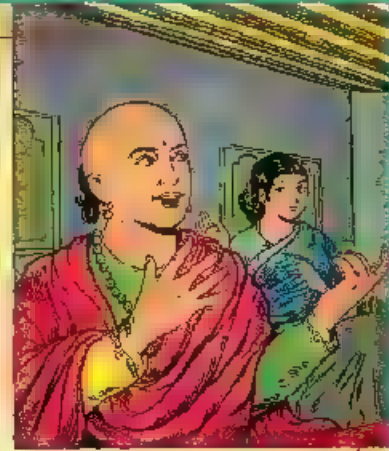
त्याच्याशी तुला काय करावचे? जास्त बडबड करूनकांस मुकाटपान शोष पाहू! तेनाली म्हणाला.

"मला खरी गोष्ट काय ती सांगा! तरच मला शोष येईल नाहीतर चोरी करतांचा कुमहाला कोणी पकडून तर?" बायको म्हणाली.

अग, साक्षात ब्रह्मदेव समोर येऊन उभा राहीला तरी मला पकडू शकणार नाही मी एक भंत्र शिकलो आहे."

"साया ना कोणता भंत्र?" बायको म्हणाली.

तेनाली आपल्या बायकोला बरदावीत म्हणाला- "तु तरे शनीसारखी मला पिडतेस संपत्ती घेऊन तुला ते रहस्य राजमहालात जो खजिना आहे ना! त्यात दहा हात उच्च घनीचा विंग रचलेला आहे. त्याच्या कडाच्या चोदघाता खाली एक माणूस घुसून जाईल एवढा एक छोटो

झरोका आहे. माहीत आहे का? बांदण्या रात्री तो खजिन्याच्या खोलीतल्या उतानर जवळी व बांदण्याचा प्रकाश खरोबमातून खजिन्यात जाईल हाची वाट पहात रहती बांदण्याचा प्रकाश बात धिरला की लगेच ती छे छे छे छे, छे छे छे छे म्हणत मनाचा जप करते. ती भंत्र म्हणताच बांदण्याची किरणे माझ्या हातात दोरी सारखी येतात तेव्हा त्याचा आधार घेऊन ती खजिन्याच्या आत उतरते. नंतर एका गठोदघात वरेच घन गोळा करतो व परत किरणांच्या दोरीच्या शिडीने बाहेर येतो व छतावर बसतो. त्यामुळे ब्रह्मदेव बडबडाला सुद्धा समजून

शकत नाही. की खजिन्यातली चोरी कशी होते अशा प्रकारे मी रोज चोडे वन चोरून येऊन येतो. त्यामुळे मला कोणो पकडू शकते नाही."

"आहो! मशी ममत बाई काय?" असे म्हणत तेनालीच्या बायकोने संतोष व्यक्त केला "व डोळ्यांतून अश्रु जाणव्याने खोट नाटक केले."

त्या नगर-वायकेंच्यात झालेल्या घप्पा त्या चोराने ऐकल्या आता त्याच्या मनांत तेनालीच्या घरी चोरी करावयाची इच्छा झाली नाही त्याने निश्चय केला की, आता लुटायला तर राजमहालातील खजिनाच

दुसऱ्या दिवशी पाम-या चढून तो राजमहालातील खजिन्याच्या खोलीच्या छतावर चढाला. तेनाली रामने सांगितल्या सारखा तेथे झरोका होता तो जमिनी-पामुन वहा हात उंच होता. चोराने पण चांदण्याची किरणे झरोक्यातून आत जायची वाट पाहू लागला व किरणे

आत जाणा क्षणीच त्याने ॐ भुव, ॐ भूत, ॐ भ्रात, असे तिनदा म्हटले व मन म्हणत त्यान झरोक्यातून पाय खाली सोडले व किरणेंना चरण्याकरीता हात लांब केले व हाताच खाली खचवून खाली उडी टाकली

परंतु त्याच्या हातात हवे विषाय काय दालं. वरून पडाम्यामुळे थाम दोन्ही हातांना बांगला वार वसला. दुसऱ्या दिवशी राजाच्या खजिनदारांनी खजिन्याची दारे उघडली तेव्हां न हालव्याच्या स्थितीत चोर त्यांच्या नजरेस पडला. यथा तऱ्हेन चोर सहज त्याच्या हातात सांपडला चोरानी लूटलेला सारा माल मुद्दा मिळाला.

ह्यानंतर तेनाली रामने राजदरबारात जाऊन चोराला पकडण्या करीता केलेली युक्ति सविस्तर राजाका सांगितली ते ऐकूनच राजदरबारातील लोक पोड वरून हुसत सुटले

चोराला पकडून देण्याच्या कामगोरी-वटल श्री कुण्णदेवरायने तेनाली रामला एक मोठे इनाम दिले

फुकटचे काम

एका गावात तनमून नावाचा मोठवया वस्तु विकण्या दुकानदार रहात होता तो कोणतेही काम असे व्यवहारी वृष्टीने करत असे परंतु तो असे सगळ्या फिस्त असे की, मी फुकटचे काम कधी करत नाही.

तनमूनच्या शेजारी गंगानाय नावाचा एक माणूस रहात होता त्याच्या मनात एक उत्सुकता होती की धनगुण्याला पैसा येतव्यानिवास एखादे काम करताय घडवि परंतु खूप विनत उतटले त्याचा ती इच्छा पुर्न झाली नाही. येवटी गंगानायला ऊरग याना धनगुण्याच्या अवजून कोणतेही काम फुकट करून घ्यायचा त्याने चंचल बांधला व त्याने त्याच्याकडे जाताना एक पुई सांगितली. तनमूनवर ताबडतोब दिवी म्हणव्याने आपला फाटका सदरा शिथला व ती मुई त्याने खमच परत केले

गंगानायला संतोष वाटला की, तमने तनमूनकडून फुकटचे काम करून घेतले. जायची थोड्या दिवसांनी त्याने दुसरी सांगितली व दोन दिवसांनी परत कंती झाखपत तनमूनत गप्प बसला, काही एक बोलला नाही

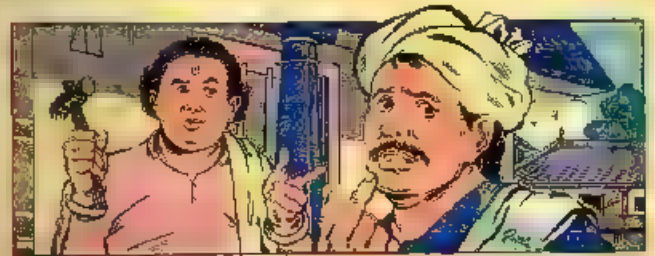
गंगानायला रहावे नाही तो कळवला दक्षिण म्हणाला-"मी तुम्हाकडून फुकटच्या दोन वस्तू नेल्या काहीही किमती न देता"

तनमून हात म्हणाला-"मी फुकटचे काम स्वप्नात सुद्धा करून घेत नाही"

"मी तुम्ही मुई घेतकी खाला जो वीरा शिल्लक राहीला होता त्याने मी माझे मांवर विष्णू घेतले धनगुणच उत्तर दिले

"येग दावेदीच काय मानला बाई?" त्याची मुठ किली झाली होती, येवड्यात ती तुरोडी नु मागितलीच. धनगुण म्हणाला

तेव्हांच गंगानायला आठवले कि कायच जेव्हा मुई लोकयला गेली. तेव्हा तो दंडा निरटून आला व पडमा जाणव तो परत बांगला झोकून दिला होता

विलक्षण युक्ति

हृषीकेश नगरातील संधी जवळ असल्याचा गावातील काही लोक दुपारचे अमळ भाटाच्या सावलीत गप्पाटप्पा करीत होते तेवढ्यात एक मध्यमवयीत मूढस्थ त्यांच्या जवळ आला तो कोणी नवसा वाटत होता त्याच्या अंगावरचे कपडे फाटके व मळके दिसत होते तो असे दोळे हुतवत चालत होता की दुकान पहाणाऱ्याला तो कोणी वेडा आहे की काय असेच वाटले असते

त्या अभ्यासवाने झाडाखाली बसल्या सर्व लोकांचे चहरे निरक्षी तल्याने विचारले "सुखा बरोबर दुःख हे यत्नेच व विजया बरोबर पराजय पण हातोच !"

सामवाहिनांनी त्या जवळपास पाहिले— 'सांगा ! तुम्हाला काय म्हणावचे आहे ?'

मी सखा आल्या अनुबदाया जो साक्षात्कार पाहिला तोच तुम्हाला लोकांचा

सांगणार आहे. असे म्हणत सर्वांचा एक करीत तो ती गोष्ट ऐकू लागला

मी किल्ल्यातील वरवाजा पेकी एका दारावरील पहारेकरी असल्याचा एका बांधण्यासाठी दाराचा खटून बसून पंगत होतो. तेव्हा एका कोमल हाताचा स्पर्श माझ्या खांद्याला आला. मी साडकन् होले चवडत पाहिले तो समोर एक सुंदर गौरवर्णी स्त्री हसत उभी होती

मी त्या तरुणीला विचारले "तू कोण आहेस ? ह्या कथा अध्यायाची तुझे हसे काय काम आहे ?"

त्या स्त्रीने माझ्या कोणत्याच प्रश्नाचे उत्तर दिस नाही उलट काही आधीचे स्पष्टे माझ्या हातास बेश हसत मुक्ती

मी तिला म्हटलं— मी कोणी लाचछाळ मावूस नाही

'ही लाच नाही, कांच म्हणजे बाईत कामाकरीता दिला गेलेला पैसा. मी आता तुम्हाला सांगरीता वैसे देत आहे की, मला एका चांगल्या कामात तुम्ही मदत करी आहे' ही स्त्री म्हणाली

"ते चांगले काम कोणते आहे ?"

त्याने विचारले दोन अलग झालेल्या मैत्रिणींना एकत्र आणण्याचे काम. काय हे काम चांगले नाही की ? नगरातील काहींची मुसगी व मी आम्ही दोघी सखा मैत्रिणी आहोत परंतु काय झाले कळत नाही काजीला मामने दोघींचे बेटण आढळत नाही त्यामुळे काजीची मुसगी माझ्या विरहाने तडफडत आहे आजची रात्र काजीच्या घरात राहण्या करिता तू मला मदत केली पाहिजेच

'हे कसे शक्य आहे ?' मी आश्चर्य करीत म्हणाली

तू जर मनापासून मदत द्यायची तयारी केलीस तर कोणतीही गोष्ट कठीण नाही असे म्हणत त्या स्त्रीने मी काय काय करावचे ते स्पष्ट सांगितले

मी त्या स्त्रीला सैजून काजीच्या घरी पोहोचलो व दरवाजा खडखडवला काजी तेच येऊन दरवाजा उघडला त्यावर मी त्याला म्हटलं— 'महाशय, ही स्त्री दुष्टाचा गावातली रहाणारी आहे. ही इथे एका

नगतेवाईकाला भेटायला आली होती परंतु तीच्या जवळचा गसा हुरवला आपल्या घराच्या शयनीत मी झिळा रचतांना पाहिले मी ह्या स्त्रीच्या भडीकोना भोळसती एक प्रसिद्धीत व चांगल्या पराभ्यातली आहे हिच्या अंगावर बरेच सौन्याचे दाखीन पण आहेत म्हणून आजची रात्र तुमच्या घरी रहाण्याची परवानगी करून सा

काजी त्याबाध्यास असत्यामुळे त्याच माझे म्हणजे नाकारले नाही व त्या स्त्रीला त्यांनी रहावयास सांगितले

त्या रात्री पहाण्याचे काम पूर्ण करून पहाट मी माझ्या घरी परत गेलो परंतु

घोटपा वेळान माझ्या दारावर कोणीतरी ठकठक् केले. उधळून पाहिलं बरं मिनाची दार ठोठवत धमक्या घालत होते.

मी रागानं दार उघडून धमक्या देण्याचे कारण विचारले. तेव्हा मिनापासी कोतवालातीं बाळाबळ असल्याचे सांगितले. मी त्याच्या बरोबर कोतवालाकडे गेलो. तेथे कोतवाला बरोबर काजीसुद्धा बसलेला दिसला. काजीनं मला पाहून सत्तापाने ओरडत विचारले—“अरे दुष्टा! तुमी ती दुष्ट मीनिष कोठ आहे?”

हे एकताच मला अवचयाना बवका वसला त्यानंतर मला समजले की ज्या स्त्रीला काजीने आश्रय दिला होता ती

बाई रात्री काजीकडेच सवे दगडांगन घनदीलत बसून पशार काही होती.

“अरे, लुबाडच्या चोरा तुझे मरण आता नवकीच जवळ आले आहे” असे म्हणत काजी बडकून गेला.

मी भीतीने खरबन कांपू लागलो. म म्हणाळी—‘सरकार, कायद्या प्रमाण तुम्हे पाराळा आपण निर्दोष आहोत हे सिद्ध करण्याकरीता म रबामुळे ये काही नुकसान झालं ते मरण्याकरीता मीन दिवसांचा अवधी दिला आतो त्यामुळे मला सुद्धा तीन दिवसांची अवधी द्या.

माझी धिनती कोतवाला बरोबर काजीने सुद्धा मान्य केली. मी त्या काईच्या घोघार्थ वोन विचरं जमरात फिरत नालवळ पण ती बाई काही मिळू शकली नाही आता मला मीठी वाटू लागली.

परंतु तिसऱ्या दिवशी रात्री एका दुकानान्यां खिडकीत त्या बाईचा चेहरा मला पदत दिसला. मला पहाताच ती हसू लागली. म तिन मला जवळ घण्याचा इशारा केला. मी तिच्याजवळ धावतच रातबोठळात रापाने वात म्हणाळी ‘अस चांढाळभी आता माझ्या तावडीत आलीस आता पाहू कुठे पळवू आलेस ते.

ती जराही विचकीत झाली नाही. म जरा चिटाईनंच पुढे येत हसत म्हणाळी—

“मी तुझ्या हाती सांपडले नाही. परंतु कोणताही उपाय न करता तुलाच मळ्या ताचरीत सापववळं बघ.”

“तुला माहीत आहे का? तुझ्यामुळे मी कोणत्या सुकटात सापडलो आहे ते?”

आज तुझ्यामुळे मी किती त्रास सहन केला. ते तुला तरी माहीत आहे का?”

त्या स्त्रीनं उलट उत्तर करीत म्हणलं

“माझ्यामुळे तुला कष्ट पडले? ते कसे? मला सांग तरी?” मी विचारलं.

ती मदहस्य करीत क्षण बोनक्षण गप्प बसली. नंतर म्हणाळी— मू पण किती मोठ्ठा आहेस! तुला माहीत आहे मी

खिडकीतून नाकून किती वेळ वाट पहात होते मला माहीतच होते की, तू ह्या घाटनं केव्हाही केव्हांतरी जाणिलस.

तु फालतू बडबड करू नकोस मळ्या सदतीमुळं तू काजीच्या घरात पोहोचलीस आणि तू त्याथे सर्व घर लुटलंस. आता तुला माझ्याशी काय काम आहे? मी धमकावणीच्या सुरात तिला विचारलं.

काजीनं जो अन्यायपूर्वक पैसा छिडकिला आहे तोच तर मी पोरला आहे ही गोष्ट तर खरी आहे माहीत आहे? मी हे काम कां केलं? बघ मी असा आशान हे काम केले की, त्यानंतर आपण दोघे लग्न करून आमुष्य आरामात घालवू” असे म्हणत

तिनं एक कपाट उघडलं त्यात सोन्याचे दागिने व त्याच बरोबर बराच पैसा अडका रचून ठेवलेला दिसलेला.

मी खिस्फारित नजरेनं सन पहातच राहिलो म म्हणलो आता तरी मी संकटात सांपडलो माहं. माझ्यावर भसा आरोप लावला आहे की, काजीच्या घरात जो चोरी झाली त्यास माझा पण हात आहे.”

‘अच्छा हेच तर! बाबल नकोस! मी एक युक्ति शोधून काढली आहे त्यामुळे आपण असे सिद्ध करू की तरे पाहिलं तर काजीच गुन्हेगार आहे.” असे म्हणत तिनं ती योजना त्याला सांगितली

तो उपाय एकून आम्ही दोघं पोट धरून हसू लागलो त्यानंतर मी कोतवालाच्या-कडे गेलो. व म्हणालो-“हुजूर, मला जसा संशय आहे की, ती स्त्री आता सुद्धा काबीऱ्याच घरात आहे. मी इकडे तिकडे हिडून ती खात्री पक्की करून घेतली आता माझा त्या दोन्हीवरून बकडोच विश्वास बसला आहे मी काजीच्या घराची शकती घ्यावी म्हणतो

त्यानंतर कोतवाल व मी काजीच्या घरी पोहोचलो आम्हाचे म्हणजे ऐकून काजीच्या आरण्याबरोबर संपाद आला तसेही त्याच घराची शकती घेण्याची परवानगी दिली

मी काजीच्या सर्व खोल्यांची पहाणी करीत करीत असा एक फोवडीमळे पोहोचलो की तेथे मोठ मोठ्या लाकडाच्या पेट्या खून ठेवल्या होत्या. त्या पेट्यांच्या पाठीमागून तिची वस्त्रे बाहेर काढीत मी काजीला धरडीबत म्हणत-“जहो महाशय, त्या बाईने जो वस्त्रे अंगावर घातली होती तिका रंग कोणता सांगू शकाल का?”

“मला जसे वाटते...ती पिवळी रंगाची वस्त्रे धारून आली होती” काजी म्हणाला दुसऱ्या क्षणापासून मी पेट्यापाठीमागून त्या बाईने जी वस्त्रे घातली होती ती बाहेर काढली. त्याचा रंग सुद्धा पिवळाच होता त्यावर बरेच रसत सडलेले होते ते पाहूनच कोतवाल व काजी आश्चर्य-विभूत झाले. दोघांचा वातता पसरली कोतवालाने आपला प्रसा वाकून हाक करत म्हणले-“तुम्ही त्या बाईचा खून का केलात?”

‘खून! काय त्या बाईला मी माकन टाकलं? असे म्हणत काजी पांढरा फटक झाला व बेसुद्ध पडला.

कोतवाला काजीवर ज्या काजी तो काजीची सांत्वन करीत म्हणाला-‘तुम्ही बाबत मला! हा खून तुमच्या घरातील बुलब्दा कोणीतरी अजितने केलेला असावा, मी आपल्यावर शोडा

विश्वास करतो आपल्यावर न्यायालयाची काही आफत येणार नाही जे काही झाले ते सर्व विसरून जा. नंतर ते माझ्याकडे बळत मला विनंती करीत म्हणाले “ऐक, ही गोष्ट या काजीची त्या काजीला समजणार नाही त्याचे बचन दे!”

‘हुजूर, मी आपल्या आज्ञेचे पालन करून करेन’ की आत्मसंतोषास उत्तर देत म्हणालो त्या पोन्टीनतर मी कोतवालाच्या बरोबर काजीच्या घरातून बाहेर पडलो. मनातल्या मनात जातून करीत त्या बाईच्या घरी पोहोचलो. मी त्या बाईची चलाख बुद्धी व यत्नबुद्धी पणामातून घस्कर झाली तीन तर एक काजीचे घर लुकाडले होते व तर आपला खून सासण्याची झूजपण सोडून आली होती

मी सोलीची पोहोचलो पण पहावे तर बाराला कुलूप. मी सग वेळ वाट पहात बसलो घेवडी कंचाळून उठलो. व शेजारच्या घरच्या मालकाचा विचारले की तो माझकीण कुठ गेली?”

“काय म्हणालात त्या घराची ती मालकीण आहे? हे घर तर कित्येक दिवसा-पासून उजाड पडल आहे परंतु एक गोष्ट खरी आहे की दोन तिन दिवस एक बाई इथे रहात होती. ती आजच सोली रिकामी करून कुठतरी निघून गेली” शेजारी म्हणाला.

त्यानंतर मी पुन्हा घटबटा सारखा इकडे तिकडे सांढत राहिलो.

जसा प्रकारे आपली कहाणी संपवून लाडालासी प्रसल्लवा शेकांग त्यानी विचारले-“त्या घरी बाईला काढीचे घर कुट्याकरीता मी मदत केली व तिच्या पुर्वेक जिवन बालवण्याच्या काजीची मनु माझ्या मुल घुळीला झाला ती त्या शेकांगेक एकच कारण म्हणजे माझा पुर्वपणा असा माणस एक साधारण मानव म्हणून जगण्याला काय लायकीचा तुम्हीच सर्वजण सांगा?”

यावेळच्याचा माझा मूळ सहजभुक्ती निर्माण झाली त्या लोकांनी त्यांच्या घरावर झालेल्या बाबतीह सहण्याकरीता मला विनंती केली

खरे रहस्य

गोपीनाथ व विनायक हे दोघे विशापुरीचे ज्ञापारी होते. त्या दोघांचे-बागांचे महाप्रातून विवेकांत वाठवून विकले जाई. एकदा ते एव्हे मास विष्णू टाकून येव्ही विष्णुपुरीला गेले होते. तेव्हा विनायक गोपीनाथला आपल्या अथळीचे धातू हिरें दाखवत म्हणाला—

“मी माझा आयुष्यास प्रयत्न करेन रीते जाणवून हे धोव हिरें खरेरी करी आहेत. परंतु मला आता कांयगिरी लोकांची भोवो वाटत आहे.”

गोपीनाथने त्याला एक उपाय सांगितला की, ते दोघे हिरें त्याने आपल्या बांगराच्या टोकाचा पुढाळून कमरेला खोवून ठेवावे त्याने तसे केले. दुसऱ्या दिवशी त्यांच्या जहाजावर आंकुची घेवले व त्यांना पकडले डाकूच्या सरदाराने दरवाजा त्या बागेला म्हणले—

“तुम्ही कुकट आपले प्राण घालवून बसाल. दुसऱ्या जखळ ज्या काही मोठ्यात वस्तु अंतर्गत त्या माझा हातास आहे.”

त्यावर गोपीनाथ व विनायकने विवेकांत वस्तु खरेरी केला होती त्या दिव्यात तुम्ही सर्व वस्तु दिल्यात का आणखी काही लपवून ठेवले आहेत? असे म्हणत तो बाकू पुढे येऊ लागला. तेव्हाच गोपीनाथ विनायकाच्या उघडून म्हणाला—

“अरे बाबा! माणसाच्या आयुष्याला घेवले का म्हणू जास्त आहे? ते दोघे पण वेळेत टाक घे.”

त्यावर विनायकने मोनरात मोडून ठेवलेले हिरें काढून त्या डाकूच्या हातास देऊन टाकले. डाकू येथानंतर विनायक अतिशय आनंदाने गोपीनाथला म्हणाला—

“मित्रा मी मनात मुदा कल्पना केली नव्हती की, मी मला बागा विवेकांत घात करील.”

गोपीनाथने आदिपणे असल्या कमरेला खोदलेली चामडेपाची बंद नवी उघडली व तो दाखवत विनायकाच्या म्हणले—

“ह्याच दुसऱ्या दिवशीच्या दिव्याक पटले पाहून विनायकाचे बाग हिरें आहेत. मी पण हिरें के. मी डाकूच्या सरदाराला जसे का म्हणाली हे रहस्य तुला बाहीत वाही जरे का मी तसे म्हणाली मसली तर तुम्हा मनांतरीवर भावीही सज्जी लोकांनी केली असती व सारे हिरें लुकाडले असते.”

शिवपूजा

सुग्रीवाच्या मारवापुर्वी सर्व विश्व अक्रमय होते. एकाधेरहित धुव्य असल्यामुळे सर्वत्र बंधःकार असतांना पाण्यातून एक महान ज्योति उडूनवली आणि हळूहळू ती ज्योतिस्मितात परिवर्तित झाली. तोच तेजपुत्र परमेश्वर शिव होव. त्या ज्योतिस्मिताच्या अध्या गाणातून महाशक्ति जन्मली. त्या महाशक्तिकाच प्रकृति किंवा महामाया म्हणतात.

कालक्रमाने परमेश्वर व परमपत्नी दोघांनी विष्णूची सृष्टी केली. विष्णूच्या नाशोतून एक मोठे कमळ उबभवले. ते अंतक धोजन वाढत गेले. त्या कमळातून पंचमुखी ब्रह्मदेव जन्मला. ब्रह्मदेवावरवर सरस्वतीपण जन्मली.

ब्रह्मदेवाला सर्व दिव्य जन्मपम दिसले म्हणून त्याच्या मनात त्याचा जन्म ज्या कमळातून झाला. त्या महापद्माचा शोध लावण्याची इच्छा उत्पन्न झाली. तेव्हा ब्रह्मदेव उघर् व अधः लोकांचे भ्रमण करोत महापद्माच्या गर्भस्थानी पोचला त्याने लोकाराचा जप केला आणि त्यामुळे विष्णु प्रगट झाला. ब्रह्मदेवाने विष्णूला विचारले—

“आपण कोण? आणि येथे येण्याचे कारण काय?”

सृष्टी प्रारंभ करण्यासाठी मी आपल्या नाभिकमळातून तुमी सृष्टी केली आहे नाव विष्णु! विष्णु म्हणाला—

ब्रह्मदेवाचा अहंकार जागृत झाला. तो म्हणाला—

“तुझा हा गर्व मी सोड नाहीतर

माझ्याशी दंडात तयार हो! मी स्वयंभू आहे या सृष्टीचा कर्ता आहे!" आणि म्हणजे मान्य करे.

ते एकूण विष्णू ध्यानमग्न झाला. शंकर न्वात्मालिंग रूप में उन्नत ब्रह्मदेव व विष्णू यांच्या मध्ये प्रगट झाला. विष्णू ब्रह्मदेवाला म्हणाला—"या ज्वालालिंगाचा बाहेर अंतही सांगू पागेक होत नाही ठरेल." ब्रह्मदेवाने ती अह मान्य केली परंतु बोधे हार मानून आपापल्या स्थानी निघून गेले आणि शंकराचे ध्यान करू न यात मान झाले.

शंकर प्रगट होऊन ब्रह्मदेवाला म्हणाला-"तू पंच महाभूतांनी युक्त विश्वाची सृष्टी

करण्यासाठी विष्णूच्या नाभीकमलतून जन्मला आहेस तू सृष्टीचा प्रारंभ कर." असे शिवाने त्याला सांगितले.

ब्रह्मदेवाने शंकराला पाहून विचारले—"तू कोण? माझ्या शारसीच तुला पांच मुख आहेत ही कशी काय? मी सृष्टीकर्ता आहे म्हणून मला पांच मुखे आहेत ही स्पष्ट सहज कशात येते. तुला कशी त्याचे काय कारण!"

ब्रह्मदेवाची ती शर्षीमती एकूण शंकराचे क्रान्तार प्रारंभ केला. आणि आपल्या डोक्या हाताच्या करंगळीच्या मळाचा एकवारीसारखा उपयोग करून ब्रह्मदेवाचे पांच डोळ्यांपैकी एक डोकं छाटून टाकले तेव्हा ब्रह्मदेवाचा सर्व परिहार झाला त्याने काळवळत हास जोडून स्वतःच्या संरक्षणाच्या करीता प्रार्थना केली. "अ विनवली मेली

शंकर यात रूप स्वरूप करीत ब्रह्मदेवाला म्हणाला "ब्रह्मदेवा! सृष्टी करण्यासाठी तू आणि तुझ्या सृष्टीचे रक्षण करण्यासाठी विष्णू निमिसे गेले आहेत मी लय करणारा शिव रूप आणि ईश नावाने पोळवला जाईन तुम्ही ज्वालालिंगाची पाषाण लिम किवा शिवालिंग या नावाने पूजा कर." असे सांगून शंकर ज्वालालिंगात विलीन झाला.

त्यानंतर ब्रह्मदेव व विष्णू वेद इत्यादि वेळेत पचासम बालून ध्यान लावून बसले व तोंडाने शंकराचा अप करू लागले. तेव्हा पाण्यावर वृद्ध एक अंठ ब्रह्मदेवाकडे प्रवाहबरोबर वहात आले त्यावेळी त्या अठ्ठ्यातून 'बोम' स्वर प्रसृष्टित झाला तो स्वर ज्या मार्गांनी आला होता, त्याच मार्गांनी ब्रह्मदेवाने त्या अठ्ठ्यात प्रवेश केला. वात घनाघंकार होता ब्रह्मदेव तेथे आपला देह सोडून चतुर्मुख रूप घडून पुन्हा जन्मला ब्रह्मदेव त्या अठ्ठ्यातून बाहेर आला तेव्हा ते अठ्ठ दोन भागात विभक्त झाले त्यातला खालचा भाग पृथ्वी रूपानी व वरचा भाग आकाश रूपे बदलला व सर्व पाणी वाहून गेले. व आकाश व पृथ्वी बरे दोन वेगवेगळे वाग लागे.

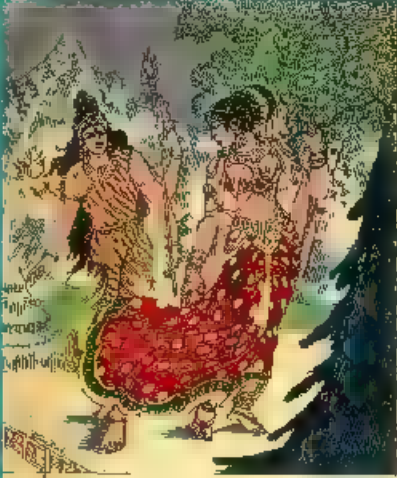
ते पृथ्वी पाहून ब्रह्मदेवाला अतिशय अस्मानंद झाला. त्याने संपूर्ण पृथ्वीवर वरावर सृष्टीचा निर्माण करण्यात आरंभ केला. ब्रह्मदेवांनी सर्वांत प्रथम सप्तकसनदन इत्यादींची सृष्टी केली. त्यांच्या मनात पुढे सृष्टी घालू ठरल्याची अजिबात इच्छा नव्हती, म्हणून ते शंकराचे ध्यान करून उपश्रवण करू लागले. ते पाहून ब्रह्मदेवाच्या डोळ्यातून अक्षू बाहू लागले त्याच्या डोळ्यातून जी टिपे पृथ्वीवर

पडली त्या अक्षूतून तेजःपुंज शिवाचा जन्म झाला शिवाचा जन्म झाला शिवाचा वर्ण गौर होता. त्याच्या सेजाचा प्रकाश चतुर्विध पसरला तेव्हा ब्रह्मदेवाचे त्याला दिशारले-"कोण तू?" तुला निर्माण कदा झाला?

शंकर म्हणाला-"मी शिव खं आहे।" तेव्हा विष्णू प्रगट होऊन म्हणाला-"हे ब्रह्मदेवा! तू सृष्टी करतोस मी त्याचे नरण पोषण करतो आणि सृष्टीचा लय करणारा हा परमेश्वर शिव रूपे अवतरला आहे."

त्यानंतर तिघांपैकीत तिन ठिकाणे निर्माण झाली ती अक्षी ब्रह्मदेवासाठी

सत्यलोक निर्माण झाले विष्णूसाठी वैकुंठाची योजना केली गेली व शिवासाठी कैलास अशी निवास स्थान ठरली. प्रत्येकजण आपापल्या निवास स्थानी निवून गेले तेथे जाऊन निश्चितपणे राहू लागले. ब्रह्मदेव सत्य ठोकी गळा आपल्या मदतीसाठी त्याच मरीचि करणू दक्ष, गौतम, वसिष्ठ कथम इत्यादिक नऊ उपब्रह्मदेवांची मूर्ती केली त्यास दक्षाला चीमट मुळी साल्या. त्यापैकी ब्रह्म कन्या बरोबर कश्यपाचे विवाह केला आणि त्यांची अपत्ये बाढली अदितीच्या पोटी इंद्रादिक देव जन्मले. दितोच्या पोटी दैत्य जन्मले. विनायका पोटी बळक व अनूर घानी

जन्म घेतला कश्यपा पोटी सर्वांनी जन्म घेतला आणि स्वसऱ्या पोटी यक्षादि राक्षस जन्मले यक्षातूनच कश्यपाकशा वायकाना अनेक अपत्ये झाली

शंकराच्या बरोबर विवाह करण्याच्या हेतुन महेश्वरी वक्ष्याच्या पोटी सती नामक कन्येच्या रूपाने जन्मली त्याच्या विवाह प्रसंगी ब्रह्मदेव, विष्णू इंद्रादिक देव उपस्थित होण्यासाठी आले आणि त्यांनी शिव व सती यांचे स्वीकृतीन पुढे केल अस्थिी सत्कार करण्यासाठी नंदी व कार्णनेरथ यांची नेमणूक करण्यात आली ते सतीबरोबर कैलासात जाऊन मुख्यपुर्वक राहू लागले

असाच आणखी काही काळ लोटला कित्येक धोरासोठयांनी प्रयाग येथे मोठा यज्ञ करण्याचे ठरविले. ब्रह्मा, विष्णू व इंद्रादिक देव इतर लोकांचे निवासी सक्तीने निमंत्रण करून यज्ञारंभ करण्यात आला

यज्ञासाठी यणाच्या अतिथीची रक्ष्याची यथोचित व्यवस्था करण्यात आली आणि त्यांना त्यांच्या दर्जाप्रमाणे बसण्यास आसन देण्यात आली. सर्व यथास्थान बसून यज्ञ होऊन तत्नयतेन यज्ञ समाप्त पहात होते त्याच वेळी दक्ष आपल्या शिष्यासह आला, सर्व उपस्थितांनी उभे राहून दक्षाले

स्वागत केल दक्षान चारी बाजूला नजर फिरविली, व ब्रह्मदेव व विष्णूचे सादर वंदन केल परंतु शिव उठून बसा राहिला नाही किवा काही विचारगुस केली नाही. त्याला त्याचा भयकर राग आला त्यावर दक्ष म्हणाला-“तुम्ही सर्वांनी साधोरे येऊन माझा सत्कार केलात पण शंकराने जावई असून विचारपूस मुळा केली नाही जाणून बुजूत माझा अपमान केला मोठ्याचा आदर कसा कराय हे देखील धाळा कळत नाही.” बसे सांगून दक्ष आपल्या शिष्यासह यज्ञ थंडपातून रामावून निघून जाऊ लागला

तम्हा ब्रह्मदेव, विष्णू इत्यादिकांनी वक्षाला पावडून त्याला समजावून सांगितले “शिव हा परमेश्वराचा अवतार आहे. त्याचा तु आदर केला पाहिजेस त्याचा निरादर किवा शिक्षा करला कामा नये” परंतु दक्षान तिकड दुःख केल

तेव्हा नंदीने वक्षाला शाप दिला - “तुम्ही दक्षाने अनुयायी वेदांपासून दूर रहाऊ आणि अंगार्या प्रसन्न जावून पांखडी म्हणून गणले जाऊ” असा रागात शाप देत निघाला.

त्यानंतर शंकर यज्ञसमाप्तीपर्यंत तेथेच राहिला, व त्याने शिवगंगासह कैलासला प्रस्थान केल

दक्ष आपल्या भुगु आणि शिष्यवर्गाबरोबर आपल्या आश्रमात परतला आणि त्याने वाचपंथ नामक यज्ञ आरंभिला. त्याला शंकरावर राग होता म्हणून स्वाने त्या यज्ञात शंकराला हविभाग दिला नाही व त्याला शान्तपण पण पाठविल नाही

तरी दक्षाल यज्ञाचा शंकरावरचा राग काही कमी झाला नाही म्हणून स्वाने नृहस्पर्शीनायक एक घरायज्ञ करण्याचा संकल्प केला आणि त्यासाठी आवश्यक सर्व यज्ञसामुग्री एकत्र करून देव व ऋषिना निमन्त्रण केल अतिथि सत्काराची जबाबदारी त्याने आपल्या शिष्य मंडळीवर व नातेवाईकांवर टाकली या यज्ञातही

वामदेव व विष्णु बोधोनी बोलावले तरी तो आला नाही. अनेक वेळ आणि मोठे मोठे ऋषि समेत उपस्थित होते. ब्रह्मर्षि, ऋषू अदीनि इत्यादि शिवभक्त एण उपस्थित होते. त्यांनी समेत चहूकडे एकठा नजर फिरवून बघाला विचारले-“बघा तु संकराला निमंत्रण पाठविले नव्हतेच का? ते येणे उपस्थित नसण्याचे कारण काय?”

बघा म्हणाला-“संकर कर्मप्रगट झाला आहे. म्हणून मी त्याला निमंत्रण पाठविले नाही. तो अपवित्र, कपालवारी, स्पर्शान-वासी व प्रेतांचा प्रभू आहे.”

शंकराची निरा ऐकून बघीचि म्हणाला-“बघा! पुढाहा यहा यशस्वी होणार नाही संकरासिवाय तु हा मज आरंभ करून स्वतः संकराला आन्धान केले आहेस.” बघीचिच्या तोंडचे ते शब्द ऐकून वामदेव मदीचि गीतम शिकारू बघीरे अनेक ऋषी यज्ञशास्त्रेचून विधून गेले ऋषी निघालेले पाहून बघा म्हणाला-“हे लोक मुखें व पाखेंची आहेत म्हणून इतरांनी त्यांच्याकडे लक्ष न देता याला यज्ञ पुरा होईपर्यंत उपस्थित राहूबे.”

सती कैलास पर्वतावर जावल्या पतीच्या घेनेका हुजर होती. एकदा ती

त्याने संकराला निमंत्रण पाठविले नाही. अगर त्याला भाग दिला नाही. न बोलावले मुळा नाही.

या यज्ञाला विवदेव, वरुण, पितृवर्ग गंधर्वे अप्सरा, सिद्ध विद्याधर, किन्नर, यक्ष आणि कश्यप अगस्त्य, अत्रि, भृगु मरीची, नारद, पराशर इत्यादि मुनी उपस्थित होते. ब्रह्मदेव व विष्णु शिवाय इतर सर्व देव इक्षाच्या भीतीने उपस्थित होते. त्या सर्वांच्या उत्तरण्याची व्यचस्या करण्याचे काम बघाने विवचनमूर्त्ता सांगितले होते.

बघाने यज्ञदीक्षा घेऊन यज्ञशालेत परीकृत प्रवेश केला. सर्व सज्जसज्जा

आपल्या सखींबरोबर विहार करीत असतांना तिला विमाने दिसली. सतीने ती विमाने कोठे काळजी आहेत. याची चवकशी करून घायला आपल्या सखींना सांगितले सखींनी चवकशी करून, विमाने व्हाने आरभिलेल्हा यज्ञासाठी जाल असलेल्हा देवाविनांनी आहेत असे येऊन सांगितले.

आपल्या पित्याने आरभिलेल्हा यज्ञप्रसंगी आपण देखील घरीसह जावे असे सतीला वाटले. ती शंकराजवळ जाऊन म्हणाली- "माझे वडील मग करीव आहेत. आपण देखील स्रगण्यांना बरोबर येऊन यज्ञाला जाऊ वा."

ते ऐकून शंकर म्हणाला-"सती! तुझे वडील माझ्यावर रागावले आहेत. त्यांनी आपल्याला निमंत्रण पाठविले नाही. आगतुकासारखे जाण्यात सहाभषण नाही. आपण येतो तर आपला अपमान होईल आणि परिणाम सुवाचा होणार नाही.

"तर मग आपण जाऊ नये, मी एकटीच जाते. माझे वडोळ शास्त्रा अपमान का करतील? मी त्यांना समजावून सोडून आपल्याला निमंत्रण पाठविन. नंदी वबरेना माझ्या बरोबर पाठवून मला वडिलांकडे पोहोचण्याची व्यवस्था करानी."

"सती! तुझ्या शिवाय मला कुठोच करमणार नाही. तू मला एकटा सोडून गेल्याच्या यज्ञाला जात आहेस. तुला नक्कीच अपमान होणार म्हणून जरा विचार कर" शंकराने पुन्हा सतीची समजून घालण्याचा प्रयत्न करून पाविला. परंतु शंकराने केलेली सूचना सतीच्या लक्षात आली नाही. तिचे आईवडील तिचा अपमान करतील ते तिचा सरेच वाटेना.

शंकराने विचार केला, अहायचे असेल ते होईलच. त्याने रुद्रगणांना बरोबर सोबत पाठवून सतीला वक्षयत पहावयास पाठविले.

मंत्र-सिद्धि

महादेव शास्त्री नांवाचे एक पंडीत पाठशाळा चालवत होते. त्यांच्या त्या पाठशाळेत वृषभ नावाचा एक विद्यार्थी होता. त्याचा हवभाव अत्यंत जतावळा होता. त्याच्या मनांत एक दिनस बंधा विचार पोळू लागला की, गुरुकुलातील सर्व विद्यार्थ्यांच्या वेशां एका चित्राच्या आत सर्व शास्त्रांचे ज्ञान संपादन करून घेऊन मिळून जावे.

गुरूंच्या हस्तील माळघावर बरेच जुने पुराणे ताडपत्रांचे धंभ पडलेले होते. सर्वांना वाटे की, ते सर्व धंभ मंत्रशास्त्राच्या संवधीच असावेत वृषभच्या मनांत कित्येक वेळा ते धंभ पहाण्याची उत्सुकता व कुतुहल निर्माण झाले होते. परंतु गुरूंनी त्याला हस्त लावण्यास मनाई केली होती. त्यामुळे कोणत्याही विद्यार्थीनी ते धंभ को मंत्र वाढ केला. व अतिशय उत्साहाने पहाण्याचा प्रयत्न केला नाही. परंतु माळघावरून साखी आला.

वृषभच्या मनांत ते धंभ पाहण्याची तीव्र इच्छा उत्पन्न झाली.

एकदा महादेवशास्त्री काही कामा करीता राजधानीला जाणार होते. त्यांनी आपण स्रवधानीहून आठवड्याने परत येण्याबद्दल शिष्यांना सांगितले. व ते राजधानीला निघून गेले.

त्या दिवशी रात्री जेव्हां सर्व विद्यार्थी जाल निव्रेत होते. ते पाहून वृषभ उठला व परागील माळघावर गळला. व त्याने वृषभ एक ताडपत्राचा धंभ खपडून पाहिला. त्यात एक मंत्र लिहीला होता. तो त्याने पावला की, जो मनुष्य ह्या मंत्राचा जप करेल त्याला आपल्या इच्छानुरूप कोणतेही रूप धारण करता येईल. वृषभने सोन तोंग वेळा वाचून तो मंत्र वाढ केला. व अतिशय उत्साहाने पहाण्याचा प्रयत्न केला नाही. परंतु माळघावरून साखी आला.

वृषभला मार्गांतल्या मनाक शत्रु विद्याभ्यासिखा आपण रूप महाशाली झालो असे वाटू लागले. ज त्याचा आनंद गगनात मावेनासा झाला.

दुसऱ्या दिवशी सर्व शिष्य पहाटे उठून समिधा व फुलेफुले गोळा करण्याकरीता जंगलात गेले. तेथे गेल्यावर वृषभ मनावर ताबा ठेवू शकला नाही. त्याने जोरजोरात ओरडून सर्व शिष्यांना एकत्र गोळा केले व एका सर्वांसमोर आपल्याला कसा एक अद्भुत मंत्र येतो ते सांगून त्याचे वर्णन केले. परंतु वृषभच्या बोलण्यावर कोणी विश्वास ठेवला नाही. ते त्याची सर्वजण विनंती व श्रुती काळ्यागळे.

त्यामुळे वृषभला अतिशय राग आला तो खर्येडीत म्हणाला "मी पाहीजे तर हा जप म्हणून कोणतेही रूप घेऊ शकतो."

एका शिष्याने नेष्टेने हसत म्हटले - "मगतर तुझे नाव वृषभ आहे ना! तुझ्या नावाप्रमाणे वेळावे रूप घे पाहू?"

तेव्हा मार्गचपुढचा विचार न करता उताळीतपणे त्याने तो मंत्र म्हटला. व वेळावे रूप धारण केले. ते पाहून सर्व शिष्य विस्मयाने आश्चर्यचकित होऊन पाहू लागले.

तेवढ्यात जंगलात लांबवर बांधाची गर्जना ऐकू झाली व एक जनावर त्याच्या आजूने पडत येताना दिसले. ते पाहून सर्व शिष्य बावकड जवळपासच्या झाडांवर चढून बसले. परंतु शेकाचे रूप धारण केलेल्या वृषभला मात्र चढता चाले नाही. त्याने केली चुक त्याला समजली. त्याला फक्त मंत्र म्हणून रूप घेता येत होते ते नाहीचे करण्याचा मंत्र मात्र अवगत नव्हता. त्यामुळे त्याला पुन्हा मानव रूप घेता चाले नाही.

तो जाता काय करावे असा विचार करीत असताच त्याच्या पाठीमागून वाघ आला ते पाहून तो जोरजोरात घामा टाकत पळू लागला. व कसावसा जंगल पार करून गावात जाऊन पोहोचला. तोपर्यंत जेवणाची वेळ झाली होती. सूप दूरवर

पडत आल्यामुळे त्याला सडकून भूक लागली होती. त्याला समजून चुकले की, वेळाच्या रूपात असल्यामुळे कीणताही माणूस आपल्याला खाणे देणार नाही. मग धावा आपल्या भुकेचे करावयाचे काय? हा प्रश्न त्याच्या समोर पडला.

शेवटी अनिच्छेने तो शेजारी असलेल्या एका ज्वारीच्या शेतात घुसला परंतु त्या शेताच्या राखणघाराने तो घुसताच त्याला पाहीले व काठी घेऊन त्याला मारायला धावला व एक दीन काढ्या त्याला पाठीवर बसल्याच. त्या वेदनेने तो विव्दळत गावात पळाला.

वृषभच्या पाठीमागचा त्रास तेवढ्यानेच भागला नाही. तो गावात बल्लोमल्ली

मदकू लागला. एका ठिकाणी एक जवळ सांड त्याला दिसला. तो पहाताच भोंतीने तो पळत सुटला सांड त्याचा पाठलाग करू लागला. व हसता करून आपले घिंग तो मारणार तेवढ्यात हत्तीचे बळ लागून वृषभ भूम पळाला व त्याच्या नजरेबाड झाला.

त्यानंतर धोडघावेळाने एका साडाच्या सावलीत तो दम घेत उभा राहीला. तेव्हा शेरवनाथ नावाच्या एका गुरेपाळ्याच्याने त्याला पाहिले. तो बेल पहाताच त्याला कळले की, हा वेळ आपल्या भावना नाही. तो कुठून तरी वाट चुकून चालेला दिसतो.

शेरवनाथाने हळूहळू वृषभच्या जवळ जाऊन त्याला घरेलू व तो त्याला आपल्या

कोंडवाच्यात येऊन आला. व तेथे एका सुटाला त्याने त्याला बांधले.

तो दिवसभर बुकेने कासावीस झाडा होता. शेवटी नाईलाजाने त्याला गुरांचा चाराच चघळावा लावला. तेव्हा त्याला बैलांचे जीवन म्हणजे केवढा नरकवास वाहे हे जाणवले.

कुसऱ्या दिवशी जैरवमाघने आपल्या दुसऱ्या बैलाबरोबर त्याला गाडीला जुंपले परंतु बुधबला दुसऱ्या बैलांबरोबर काली कठीण होऊ लागले. बुधबने नामुष्कीने चार-पाच दिवस आपल्याला सवय लावण्याचा प्रयत्न केला. परंतु ज्वरं शेवटी विहून येऊन एका नंदीबैलावाल्याजक विकून टाकण्याचा विचार केला.

नंदीबैलाला बुधबला वाहून आनंदीत झाला. व त्याला म्हणाला उद्या येऊन पैसे देऊन त्याच्या नाकात वसण बांधून घेऊन जाईन.

नाकात दोरी बिचव्याची गोळ एकताच बुधबच्या छातीत धडकी भरली. कारण

त्याने प्रत्यक्षात ती क्रिया करताना पाहिले होते. व त्यावेळेस बेल फसा वेडनेने तडफडतो ते ही पाहिले होते.

त्याच रात्री त्यांनी सर्व जळ एकवटून गळघातील दोरी तोडली. व पळत पळत सुर्याच्यापूर्वी गुरुकुलात येऊन पोहोचला.

त्या वेळार्यंत त्याचे गुरू राजधानी येथून परत आलेले होते. व शिष्यांनी त्यांना बडलेला सारा कृतांत सांगितला होता. बेल रूपात गोळपातून लखंड अभु-भारा वहात असलेला बुधबेला समोर आलेला पाहून बुकेला त्याची फार किम जाळी. त्यांनी काही भंत्र जपून त्याला पुन्हा धानवस्पात आणले.

बुधबने गवगडलेल्या स्वरान रडत सर्व कठीण बातमांचा उल्लेख त्याने आपल्या गुरुंच्या समोर सविस्तर केला.

त्यानंतर पुन्हा चुकूनही त्यांनी भंत्र बिचेची गोळ काढली नाही व धार्ड-गडवड न करता स्वताच्या मनावर ताबा ठेऊन संयम ही गोष्ट शिकली.

पेला आणि प्राणा.

मोर

पिसारा कुलभूत जेना असलेला मोर अवर्णनीय दिसतो. निळ्या हिण्ण्या, पिवळ्या अन्ना रंगाचे मिश्रण असलेला पिसारा चमकणारा मोर दर बापले एवढ कडकटभूत लोकांना ज्वानंद देतो. परंतु मोराचा आवाज भरत अत्यंत कडोर असतो.

प्राचिनकाळा पासून ज्ञानरत्ना देणाराच नाही तर शोक, भीत इत्यादि देणाऱून बुडा मोराच्या पंखाचे सडाकटीच्या कासाकरीत उपयोग करतात प्राचीन ग्रीक लोकांचा असा विश्वास वाहे की, आपली राजकुमारीच्या स्वयंवरकरीता हीरादेवीने एक हजार डोळे असलेला मोराची निमिती केली होती. त्यामुळे ते लोक मोराला हीरापत्नी म्हणूनच संबोधतात. चीनचा राजा अद्रिकाच्याचा सत्कारासाठी मोराची पिसे असलेल्या पंखा भेट म्हणून देतो.

सोडे आणि रत्नमागळे दसवेले मोंगल कालीन मयुरासन तर जगप्रसिद्ध आहे.

युरोपात अर्धेद बापांची सोबा काढकियाकरीता मोर पाळत जातेले आहेत. तरीही मोर भारतात व श्रीलंका मध्येच जास्त उत्पन्न होतले.

पुष्पोत्तर जैनमान्याच्या दाराच्या कांचावर मोर बापले बरही जनवतले. मोरणी एका

वेळेस सहा मंडी घातले. दोन वर्षांपर्यंत मोर व मोरणी मध्ये तसा करक दिसून येत नाही. नंतर मोगलां मुठर पिले येऊ लागलात. फोखावर आपले पंख पसळून उभा राहिलेला मोर उडून जाताना फारच सुंदर दिसतो. मोर आपला राष्ट्रीय पक्षी आहे.

